

*Institut Archeologii
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
w Toruniu*

Jolanta Małecka-Kukawka

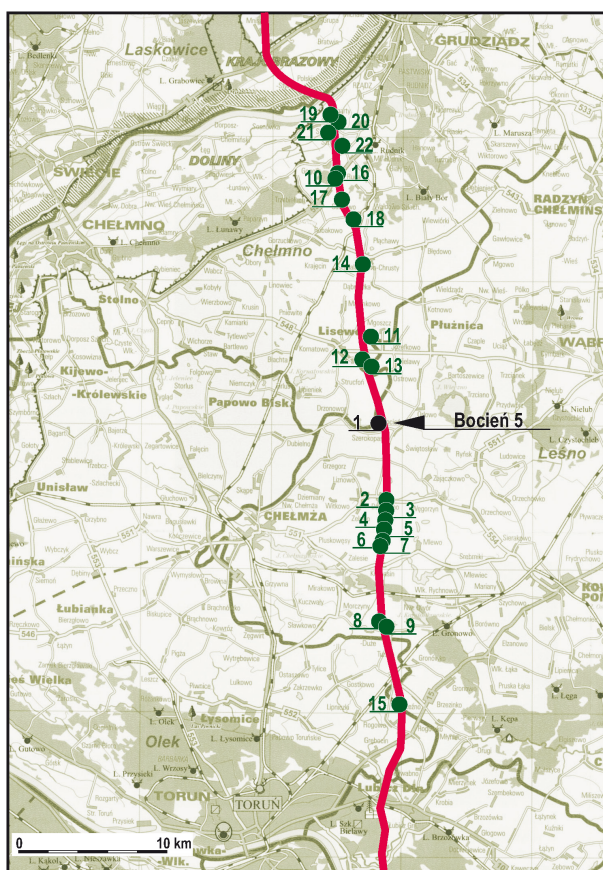
TRASEOLOGIA W BADANIACH KRZEMIENIARSTWA
NAJSTARSZYCH SPOŁECZNOŚCI ROLNICZYCH
NA NIŻU POLSKIM. MATERIAŁY KRZEMIENNE KULTURY
CERAMIKI WSTĘGOWEJ RYTEJ ZE STANOWISKA 5 W BOCIENIU,
GM. CHEŁMŻA, WOJ. KUJAWSKO-POMORSKIE

Zarys treści. Traseologia najczęściej utożsamiana jest z metodą określania realnych funkcji rozmaitych pradziejowych wytworów niemetalowych – nieorganicznych (krzemienych, obsydianowych, kamiennych) i organicznych (z kości, rogu, poroża) za pomocą analizy mikroskopowej (Małecka-Kukawka 2001, s. 9–14). Rzeczywiście, na poziomie analitycznym, czyli identyfikacji funkcji danego narzędzia, takie pojmowanie wspomnianej metody jest poprawne. Kwestią otwartą pozostaje, jak w dalszych interpretacjach wykorzystana zostanie wiedza o funkcjach wytworów, uzyskana drogą analizy mikroskopowej. Możliwości w tym zakresie wydają się nieograniczone, zaś zakres interpretacji zależy przede wszystkim od przyjmowanych założeń teoretycznych i wynikającej z nich wizji przeszłej rzeczywistości (por. szerzej Małecka-Kukawka 2001, s. 178–184; Osipowicz 2010, s. 243–254). Wskazując tylko kilka potencjalnych możliwości, analiza traseologiczna umożliwia określenie zróżnicowania prac wykonywanych narzędziami pradziejowymi (rekonstrukcja elementów gospodarki), czy stwierdzenie zróżnicowania funkcjonalnego w obrębie pozostałości po osadnictwie (np. stref związanych z dzieleniem tusz zwierzęcych, obróbką kości, poroża, skór, mięsa). W połączeniu z analizami szczątków kostnych poddawanych obróbce narzędziami krzemienymi oraz z wynikami analiz innych kategorii źródeł, możemy uzyskać wyjątkową bazę danych, pozwalającą na ważne interpretacje z zakresu życia codziennego i zachowań ludzkich na przestrzeni tysięcy lat. W taki sposób rozumienia celów wykonywanych analiz źródeł, pozyskanych podczas badań wykopaliskowych, wpisuje się niniejszy artykuł.

Położenie stanowiska

Stanowisko 5 w Bocieniu¹ położone jest w środkowej części Pojezierza Chełmińskiego, w obrębie wysoczyzny morenowej falistej (ryc. 1). Powierzchnię

¹ Wielokulturowe stanowisko w Bocieniu odkryto w 1996 roku w trakcie rozpoznawczych badań powierzchniowych, prowadzonych w związku z planowaną budową autostrady A1. W wyniku podpisania umowy między Agencją Budowy i Eksploatacji Autostrad w Warszawie a Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu (umowa nr AC/51/99 z dnia 2.08.1999 roku)

Ryc. 1. Bocięń, gm. Chelmska, stanowisko 5. Lokalizacja stanowiska w strefie planowanej autostrady A1 na odcinku województwa kujawsko-pomorskiego (rys. M. Mierzejewski)

Fig. 1. Bocięń, Chelmska commune, site 5. Location of site in the area of planned motor-way A1 building, in Kujawsko-Pomorskie voivodeship section (drawing by M. Mierzejewski)

niowe utwory geologiczne, budujące obszar stanowiska i jego otoczenia to głównie gliny zwałowe, zdeponowane w fazie poznańskiej zlodowacenia bałtyckiego. Podłoże w obrębie stanowiska tworzą gliny, głównie ciężkie (w środkowej i północnej części) oraz piaski i żwiry (w południowej części).

podjęto ratownicze prace wykopaliskowe na odcinku planowanej autostrady A1 w obrębie byłego woj. toruńskiego (obecnie woj. kujawsko-pomorskie). Prace wykopaliskowe na stanowisku przeprowadzono od 16 maja do 24 czerwca 1999 roku; badaniami kierował mgr M. Gładki reprezentujący Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Koordynatorami prac z ramienia IA UW byli prof. dr hab. T. Mikocki oraz dr A. Waluś, a nadzór merytoryczny nad realizacją umowy sprawowali dr hab. W. Chudziak, prof. UMK oraz prof. dr hab. J. Gąsowski.

Calec zalega od około 0,4 m poniżej współczesnej powierzchni terenu (Bienias 2006, s. 8–9).

W trakcie badań wykopaliskowych odsłonięto i zadokumentowano 165 obiektów, w tym 47 dołków posłupowych oraz trzy warstwy kulturowe, zalegające na obszarze o łącznej powierzchni około 28 arów (Opracowanie 2006); odkryto 8637 fragmentów naczyń, z czego aż 5787 należy z kulturą ceramiki wstęgowej rytej². Znacznie mniejsze serie należy wiązać z wczesnymi okresami epoki żelaza (1218 fragmentów), młodszym okresem przedrzymskim (345 fragmentów), z okresem wczesnośredniowiecznym (491 fragmentów), późnośredniowiecznym (116 fragmentów) i nowożytnym (657 fragmentów). Ze stanowiska pochodzą nieliczne ułamki naczyń innych kultur neolitycznych – kultury późnej ceramiki wstęgowej (10 fragmentów), kultury pucharów lejkowatych (3 fragmenty), a także ze schyłkowego neolitu (7 fragmentów) oraz z wczesnych okresów epoki brązu (3 fragmenty). Ponadto w trakcie badań odkryto liczne kości zwierzęce, fragmenty polepy, wytwory krzemienne i kamienne.

Charakterystyka materiałów krzemiennych

Podczas prac wykopaliskowych odkryto dość liczne wyroby krzemienne, które wystąpiły w humusie, w warstwach I i II oraz w znacznej liczbie obiektów (tab. 1).

Tabela 1. Bocień, gm. Chelmsza, stanowisko 5. Specyfikacja materiałów krzemien-nych

Lp.	Warstwa/obiekt ¹	Liczba krzemieni	Stratygrafia/kultura/chronologia ²
1	humus	16	
2	I	18	warstwa heterogeniczna/wielokulturowa
3	II	9	warstwa KCWR
4	III	–	warstwa KCWR
5	9	2	WEB
6	11	1	KCWR
7	21	1	kultura trzciniecka?
8	26	1	NŻ
9	31	1	pradzieje
10	32	2	NŻ

² Materiały kultury ceramiki wstęgowej rytej zostaną ujęte w powstającej rozprawie doktorskiej, dotyczącej tego zjawiska kulturowego na ziemi chelmskiej.

[116]

Lp.	Warstwa/obiekt ¹	Liczba krzemieni	Stratygrafia/kultura/chronologia ²
11	36	1	KCWR
12	38	1	NŻ
13	44	4	MOR
14	47	2	WEŻ
15	55	1	WEB
16	57	3	WEŻ
17	65	5	WEB
18	67	6	KCWR
19	69	5	KCWR
20	72	3	KCWR
21	74	70	KCWR
22	79	29	KCWR
23	81	2	KCWR
24	82	1	KCWR
25	83	1	KCWR
26	88	1	KCWR
27	89	2	KCWR
28	90	1	KCWR
29	91	1	KCWR
30	93	12	KCWR
31	100	1	KCWR
32	101	1	KCWR
33	102	16	KCWR
34	103	3	KCWR
35	104	10	KCWR
35	108	2	KCWR
37	117	10	KCWR
38	131	8	KCWR
39	139	7	KCWR
40	145	26	KCWR
41	151	14	KCWR
42	152	1	KCWR
43	165	2	KCWR
44	166	3	KCWR
Razem		305	

¹ Numery warstw są oznaczone cyframi rzymskimi, a numery obiektów cyframi arabskimi.

² KCWR – kultura ceramiki wstęgowej rytej, WEB – wczesne okresy epoki brązu, WEŻ – wczesne okresy epoki żelaza, MOR – młodszy okres przedrzymski, NŻ – okres nowożytny.

Z tabeli 1 wynika, że zdecydowana większość materiałów krzemien-nych jest związana z osadnictwem wczesnoneolitycznym, z kulturą ceramiki wstęgowej rytej (na łączną liczbę 305 wyrobów krzemien-nych 240 pochodzi z obiektów, przyporządkowanych do wspomnianej kultury oraz dziewięć z II warstwy kulturowej, również związanej z osadnictwem tej kultury). Pozostałe krzemienie pochodzą z humusu, I warstwy (wielokulturowej) oraz z nie-licznych obiektów o chronologii późniejszej. Do dalszych etapów analizy (morfologicznej, surowcowej i traseologicznej) zakwalifikowano materiały związane z osadnictwem najstarszych społeczności rolniczych.

Metoda opracowania źródeł krzemien-nych

Dla materiałów krzemien-nych, związanych z osadnictwem ludno-ści kultury ceramiki wstęgowej rytej przeprowadzono następujące zabiegi analityczne:

1. Makroskopową analizę surowcową, w celu ustalenia gatunku krzemie-nia, z którego zostały wykonane.

2. Dla wszystkich materiałów związanych z kulturą ceramiki wstęgowej rytej przeprowadzono analizę techniczno-morfologiczną, z zastosowaniem podziału na cztery grupy morfologiczne (wg Dzeduszycka-Machnikowa, Lech 1978; z uzupełnieniami Małecka-Kukawka 1992).

Zgeneralizowany opis kategorii klasyfikacyjnych, stosowanych w opraco-waniu materiałów krzemien-nych przedstawiono niżej (szczegółowa lista wszy-stkich kategorii klasyfikacyjnych – por. Małecka-Kukawka 1992, s. 33–36).

I grupa morfologiczna

- I. Formy przedrdzeniowe i rdzenie
 - A. Konkrecje naturalne
 - B. Formy przedrdzeniowe nieoblupniowe (konkrecje z negatywami pojedynczych odbić)
 - C. Oblupnie
 - D. Fragmenty rdzeni
 - E. Rdzenie
 - E1. Rdzenie wiórowe
 - E1a. Rdzenie wiórowe jednopiętowe
 - E1b. Rdzenie wiórowe dwupiętowe
 - E1c. Rdzenie wiórowe wielopiętowe (w tym ze zmienioną orientacją)

- E2. Rdzenie wiórowo-odłupkowe
 - E2a. Rdzenie wiórowo-odłupkowe jednopiętowe
 - E2b. Rdzenie wiórowo-odłupkowe dwu i wielopiętowe w tym ze zmienioną orientacją
- F. Łuszczenie
 - F1. Łuszczenie jednobiegunowe
 - F2. Łuszczenie dwubiegunowe
 - F3. Łuszczenie wielobiegunowe (krzyżowe)
 - F4. Fragmenty łuszczeni

II grupa morfologiczna

- II. Wióry i ich fragmenty
 - A. Wióry całkowite
 - B. Wióry z ułamaną częścią wierzchołkową
 - C. Wióry z ułamaną częścią piętkową
 - D. Wióry z ułamanymi częściami piętkową i wierzchołkową
 - E. Wióry techniczne (zatepce i podtepce)
 - F. Fragmenty piętkowe wiórów
 - G. Fragmenty wierzchołkowe wiórów
 - H. Fragmenty środkowe wiórów

III grupa morfologiczna

- III. Odłupki i odpadki
 - A. Odłupki
 - B. Zatepce i podtepce odłupkowe
 - C. Odłupki naprawcze odbite z odłupni rdzenia
 - D. Odłupki odnawiające piętę rdzenia
 - E. Odłupki odnawiające wierzchołek rdzenia
 - F. Odłupki zmieniające orientację rdzenia
 - G. Odpadki
 - H. Naturalne (mechaniczne i termiczne) fragmenty konkretji

IV grupa morfologiczna

- IV. Narzędzia
 - A. Drapacze
 - B. Rylce
 - C. Półtylczaki
 - D. Tylczaki

- E. Wiórowce
- F. Narzędzia z obróbką bifacjalną
- G. Przekłuwacze, wiertniki, pazury
- H. Narzędzia kombinowane
- I. Narzędzia z wiórków (mikrolity, zbrojniki)
- J. Narzędzia łuszczeniowe
- K. Zgrzebła
- L. Wióry i odłupki retuszowane
- M. Narzędzia rdzeniowe
- X. Nieokreślone fragmenty narzędzi

W tabelach prezentujących wyniki przeprowadzonych analiz, każda z wymienionych kategorii jest opatrzona informacją o wielkości powierzchni naturalnej na stronie górnej danego okazu oraz rodzaju piętki (piętka przygotowana, nieprzygotowana, punktowa).

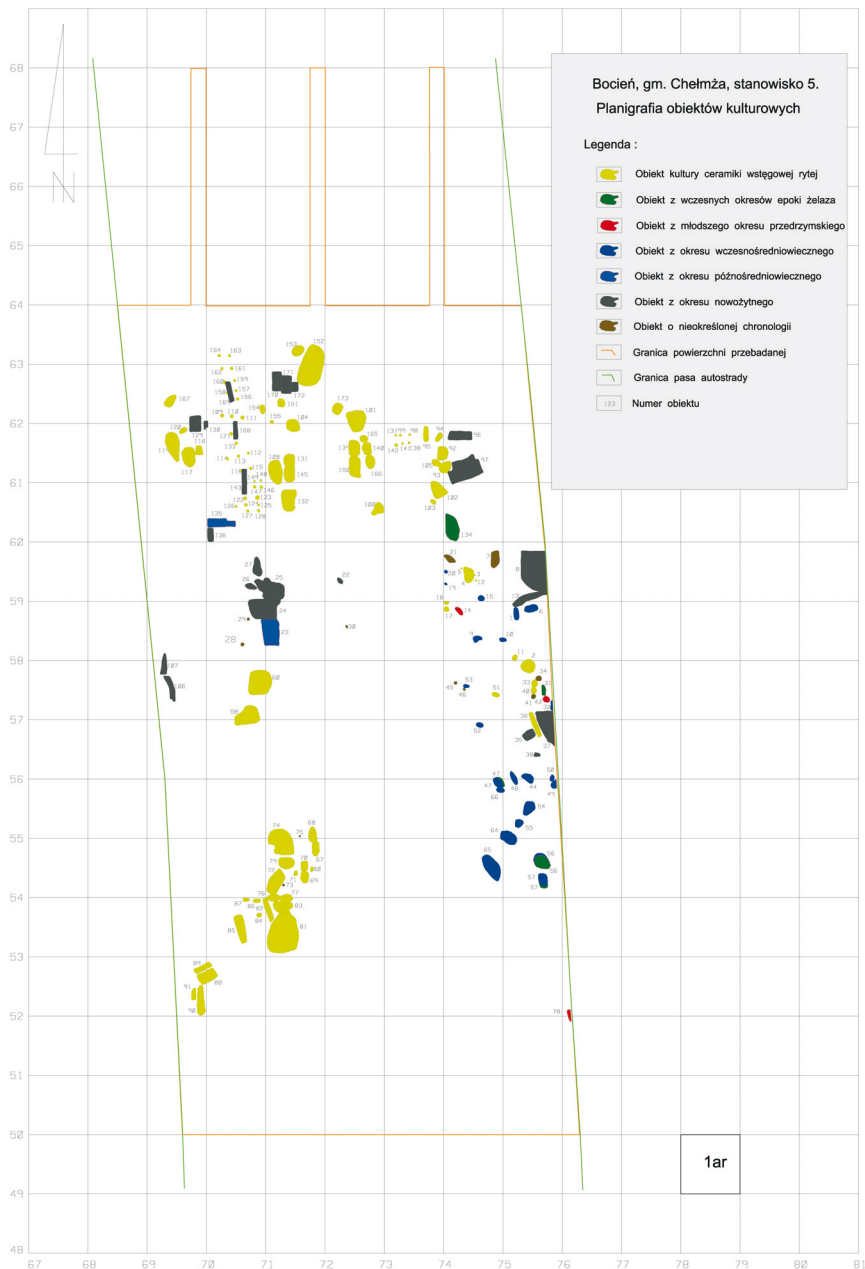
3. W celu wykonania analizy traseologicznej materiały krzemienne oczyszczono (mycie detergentem, mycie acetonem)³. Wszystkie wytwory poddano wstępnej selekcji (z zastosowaniem małych powiększeń), typując spośród nich okazy, które z dużym prawdopodobieństwem mogły spełniać w przeszłości jakieś funkcje. Następnie analizowano je korzystając z dwóch zestawów mikroskopowych: Nikon SMZ 2T (z maksymalnym powiększeniem obiektywowym 12,6×) i Zeiss AxioTech (powiększenia obiektywowe od 5× do 50×). Klasyfikacja narzędzi funkcjonalnych odpowiada propozycji przedstawionej w pracy G. F. Korobkovej (1999) z uwzględnieniem zmian, zaproponowanych przez J. Małecką-Kukawkę (2001, s. 25). Podczas określania funkcji narzędzi korzystano z zestawu wzorców eksperymentalnych, będących w dyspozycji Pracowni Traseologii Instytutu Archeologii UMK.

Wyniki analizy surowcowej, morfologicznej i traseologicznej

Uwzględniono łącznie 249 wyrobów krzemienych, w tym dziewięć z II warstwy kulturowej oraz 240, pochodzących z 29 obiektów kultury ceramiki wstęgowej rytej (ryc. 2, tab. 2). Analiza nawarstwień kulturowych na stanowisku, relacji przestrzennych obiektów, ich funkcji oraz materiałów ceramicznych (analiza technologiczna, morfologiczna i stylistyczna) w Bocieniu (Gurtowski, Gleński, Siewiaryn 2006) wykazała, że w przypadku naj-

³ Nieliczne okazy wymagały oczyszczania chemicznego z zastosowaniem roztworów HCl i NaOH lub KOH.

[120]

Ryc. 2. Bocięń, gm. Chełmża, stanowisko 5. Planigrafia obiektów kulturowych (rys. M. Mierzejewski)

Fig. 2. Bocięń, Chełmża commune, site 5. Planigraphy of cultural objects (drawing by M. Mierzejewski)

wcześniejszego osadnictwa związanego z kulturą ceramiki wstęgowej rytej mamy do czynienia przynajmniej z dwiema fazami zasiedlenia, odnoszonymi się do faz II i III rozwoju tej kultury na Kujawach i ziemi chełmińskiej. Do fazy II zostały przyporządkowane pozostałości dwóch długich domów o konstrukcji słupowej wraz z funkcjonalnie związanymi z nimi kompleksami obiektów. Poza domostwami wyodrębniono także dwa skupiska obiektów, które – na podstawie analizy technologiczno-stylistycznej materiałów ceramicznych – również powiązano z zasiedleniem osady w II fazie rozwoju kultury ceramiki wstęgowej rytej. Na domostwo I składają się układy dołków posłupowych oraz obiekty 108, 117, 119, 152, 153. Domostwo II to także pozostałości budowli słupowej wraz z obiektami 93, 100, 101, 102, 103, 105, 165, 166. Skupiska obiektów nie związane z budynkami słupowymi określono jako południowe (obiekty 67, 69, 72, 74, 79, 81, 82, 83) i tzw. południowo-zachodnie (obiekty 88, 89, 90, 91). Późniejszy etap zasiedlenia osady, stylistycznie wiązany z fazą III rozwoju kultury ceramiki wstęgowej rytej na ziemi chełmińskiej reprezentują obiekty 104, 131, 139, 140, 145, 151.

Tabela 2. Bocień, gm. Chełmża, stanowisko 5. Charakterystyka obiektów kultury ceramiki wstęgowej rytej z materiałami krzemieniami

Obiekt	Nr inw.	Funkcja obiektu	Liczba krzemieni	Pozostałe źródła ruchome
11	16/00	nieokreślona	1	2 fragmenty naczyń
36	50/00	nieokreślona	1	11 fragmentów naczyń
67	146/00	glinianka	6	111 fragmentów naczyń
69	176/00	glinianka	5	13 fragmentów naczyń, kości
72	177/00	półziemianka	3	31 fragmentów naczyń, kości
74	178/00, 237/00	jama śmietniskowa	70	582 fragmenty naczyń, kości, polepa
79	179/00	jama śmietniskowa	29	88 fragmentów naczyń, kości
81	274/00	półziemianka	2	6 fragmentów naczyń
82	275/00	glinianka	1	3 fragmenty naczyń
83	276/00	nieokreślona	1	2 fragmenty naczyń
88	281/00	glinianka	1	4 fragmenty naczyń
89	282/00	glinianka	2	2 fragmenty naczyń
90	283/00	glinianka	1	3 fragmenty naczyń
91	284/00	glinianka	1	17 fragmentów naczyń
93	356/00	jama śmietniskowa	12	257 fragmentów naczyń, kości

Obiekt	Nr inw.	Funkcja obiektu	Liczba krzemieni	Pozostałe źródła ruchome
100	361/00	nieokreślona	1	23 fragmenty naczyń
101	367/00	nieokreślona	1	52 fragmenty naczyń
102	362/00	jama śmietniskowa	16	740 fragmentów naczyń, kości
103	368/00	nieokreślona	3	25 fragmentów naczyń
104	363/00	jama śmietniskowa	10	60 fragmentów naczyń, polepa, kości
108	365/00	jama śmietniskowa	2	309 fragmentów naczyń
117	372/00	jama śmietniskowa	10	106 fragmentów naczyń
131	376/00	nieokreślona	8	77 fragmentów naczyń, kości
139	381/00	nieokreślona	7	261 fragmentów naczyń, kości
145	359/00	jama śmietniskowa	26	509 fragmentów naczyń, kości
151	360/00	nieokreślona	14	79 fragmentów naczyń
152	370/00	nieokreślona	1	281 fragmentów naczyń
165	383/00	jama śmietniskowa?	2	170 fragmentów naczyń, kości
166	384	jama śmietniskowa?	3	220 fragmentów naczyń, kości, polepa
Razem			240	

Respektując powyższe ustalenia, sugerujące przynajmniej dwie fazy zasiedlenia stanowiska, a także istnienie funkcjonalnie powiązanych ze sobą struktur osadniczych (domostwa wraz z towarzyszącymi obiektami oraz skupiska obiektów) przyjęto, że najważniejsze będzie rozpatrzenie materiałów krzemienych w ramach proponowanych jednostek funkcjonalnych.

I faza zasiedlenia

Domostwo I

Jak wyżej wspomniano, do zwartego kompleksu funkcjonalnego, określonego jako domostwo I, zaliczono pozostałości mieszkalnej konstrukcji słupowej oraz towarzyszące budowli zróżnicowane funkcjonalnie jamy.

Materiały krzemienne, które wystąpiły w obiektach 108, 117 oraz 152 są nader skromne, liczą bowiem 13 egzemplarzy. W wyniku analizy traseologicznej stwierdzono obecność siedmiu narzędzi funkcjonalnych: czterech związanych z obróbką drewna (dwa rylce i dwa skrobacze), dwóch noży do mięsa oraz jednego wiertła do kamienia (tab. 3); większość z nich pochodzi

z obiektu 117. Poza jedynym okazem z krzemienia pomorskiego, wszystkie pozostałe wykonane zostały z krzemienia czekoladowego. Analiza wielkości powierzchni naturalnej na stronie górnej tych wytworów wskazuje, że powstały poza obrębem domostwa I (brak okazów z zachowaną całkowitą powierzchnią korową, zaledwie na dwóch wytworach kora zachowana jest fragmentarycznie). Z uwagi na mało liczną grupę narzędzi funkcjonalnych trudno formułować jakiegokolwiek sugestie, co do ewentualnego różnicowania funkcjonalnego obiektów, z których pochodzą te narzędzia. Uwzględniając pozostałą (poza krzemieniami) zawartość kulturową obiektów w postaci dość znacznej liczby fragmentów różnych naczyń oraz kości zwierzęcych, w tym ze śladami antropogenicznymi (por. Makowiecki w tym tomie), można sądzić, że obiekty te (pierwotnie służące np. jako wybierzyska gliny) mieszkańcy domostwa wykorzystywali do gromadzenia odpadków (śmietniki) (Małecka-Kukawka 2001, s. 84–100).

Tabela 3. Bocień, gm. Chełmża, stanowisko 5. Domostwo I – określenia morfologiczne, surowcowe i funkcjonalne materiałów krzemiennych

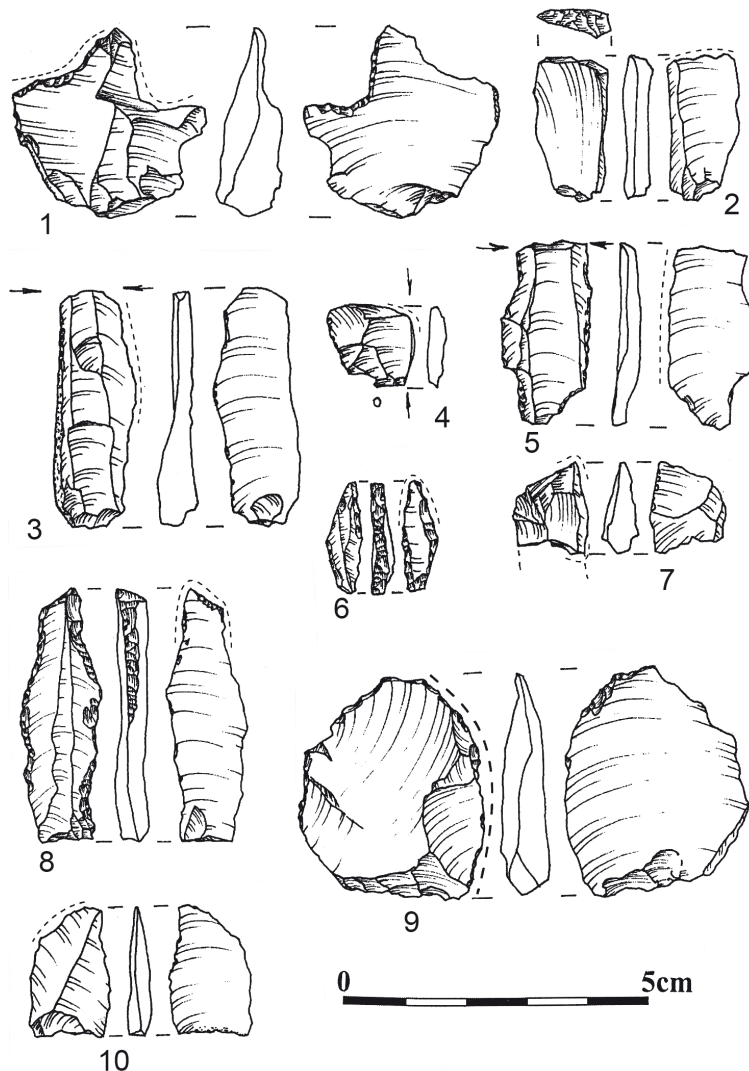
Lp.	Obiekt	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
1	108	II; wiór z ułamaną częścią wierzchołkową, całkowicie negatywowo, pięćka przygotowana; cz	noż do mięsa; ryc. 3: 3
2	108	IV; wiertnik wiórowy (fragment), całkowicie negatywowo; cz	wiertło do kamienia; ryc. 3: 6
3	117	II; fragment środkowy wióra, częściowo degrosisazowy; cz	bez śladów używania
4	117	III; odłupek, całkowicie negatywowo, pięćka przygotowana; cz	skrobacz do drewna z dwiema krawędziami pracującymi; ryc. 3: 1
5	117	III; odłupek, całkowicie negatywowo, pięćka przygotowana; cz	rylec do drewna z jednym ostrzem; ryc. 3: 4
6	117	III; odłupek, całkowicie negatywowo, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania
7	117	III; odpadek, całkowicie negatywowo; cz	bez śladów używania
8	117	III; odpadek, całkowicie negatywowo; cz	rylec do drewna z dwoma ostrzami; ryc. 3: 7

Lp.	Obiekt	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
9	117	III; fragment konkrecji, częściowo degrosisażowy; po	bez śladów używania
10	117	IV; półtylczak wiórowy, całkowicie negatywowo, pięćka przygotowana; cz	skrobacz do drewna; ryc. 3: 2
11	117	IV; półtylczak z asymetrycznym półtylcem, wiór z ułamaną częścią piętkową, całkowicie negatywowo; cz	bez śladów używania
12	117	IV; wiór z wnęką (formującą trzpień?), z ułamaną częścią wierzchołkową, całkowicie negatywowo, pięćka przygotowana; cz	nóż do mięsa; ryc. 3: 5
13	152	II; fragment środkowy wióra, częściowo degrosisażowy; cz	bez śladów używania

po – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany II otoczkowej (krzemień pomorski); cz – krzemień czekoladowy; no – krzemień nie określony.

Domostwo II

Na funkcjonalny kompleks, określony jako domostwo II, składają się pozostałości budowli słupowej oraz towarzyszące jej obiekty gospodarcze i glinianki. Materiały krzemienne odkryto w obiektach: 93, 100, 101, 102, 103, 165, 166 – łącznie 38 wyrobów. Najliczniejsze są okazy wykonane z krzemienia czekoladowego (19 szt.), tylko nieznacznie mniej liczne z krzemienia narzutowego bałtyckiego (odmiana I – 16 szt., odmiana II – 1 szt.). Stwierdzono także obecność jednego narzędzia wykonanego z krzemienia jurajskiego podkrakowskiego oraz jednego okazu przepalonego. Zestaw surowców krzemiennych pozostaje w zgodzie z ustaleniami poczynionymi dla źródeł krzemienych z innych stanowisk kultury ceramiki wstęgowej rytej z ziemi chełmińskiej. Na absolutnej większości stanowisk przeważają surowce kopalniane z Małopolski, w zależności od stanowiska jest to bądź krzemień czekoladowy, bądź też jurajski podkrakowski, stanowiący od około 60% po ponad 90% składu surowcowego w danym inwentarzu krzemienym. Za prawidłowość można uznać sytuację, gdy przy przewadze konkretnego gatunku krzemienia (np. czekoladowego) występują także pojedyncze wyroby z innych krzemieni (np. jurajskiego podkrakowskiego) (Małecka-Kukawka 1992; 2001; 2008, s. 185–202). Podobnie wygląda skład surowcowy materiałów krzemienych łączonych z domostwem II.

Ryc. 3. Bocien, gm. Chelmża, stanowisko 5. Wybór narzędzi krzemienych: 1, 2, 10 – skrobacz do drewna; 3, 5 – nóż do mięsa; 4 – rylec do drewna; 6 – wiertło do kamienia; 7 – rylec do drewna z dwoma ostrzami; 8 – wiertło do kości/poroża lub twardego drewna; 9 – skrobacz do skóry+nóż do mięsa/ /skóry; 1-8, 10 – krzemień czekoladowy; 9 – krzemień jurajski podkrakowski (rys. M. Sudół)

Fig. 3. Bocien, Chelmża commune, site 5. Flint tools selection: 1, 2, 10 – wood scraping tool; 3, 5 – meat knife; 4 – wood burin; 6 – borer for stone; 7 – wood burin with two working edges; 8 – borer for bone/antlers or hard wood; 9 – scraper for hide+meat/hide knife; 1-8, 10 – chocolate flint; 8 – Jurassic Cracow flint (drawing by M. Sudół)

W wyniku analizy traseologicznej stwierdzono obecność 11 narzędzi funkcjonalnych (w tym jednego prawdopodobnego, bez bliższego określenia funkcji), stanowiących blisko 1/3 wszystkich wyrobów, uznanych za powiązane z domostwem II. To także pozostaje w zgodzie z ustaleniami w odniesieniu do krzemieniarstwa kultury ceramiki wstęgowej rytej z ziemi chełmińskiej (Małecka-Kukawka 2001).

Najliczniej reprezentowane są narzędzia do obróbki drewna (siedem okazów, w tym skrobacze, wiertła, rylce), poza tą grupą stwierdzono obecność noży do mięsa (trzy okazy) oraz narzędzi związanych z wyprawianiem skór (noże, skrobacze). Ten zestaw narzędzi, choć ubogi, jest dość typowy, spotykany praktycznie we wszystkich, przeanalizowanych dotychczas funkcjonalnie, inwentarzach krzemiennych kultury ceramiki wstęgowej rytej.

Odwołując się do wyników analizy funkcjonalnej oraz ustaleń dla innych stanowisk z ziemi chełmińskiej, można stwierdzić, że pewne obserwacje, związane z zachowaniami grup najstarszych rolników w odniesieniu do sposobów gromadzenia rzeczy zbędnych („śmiecenia” w obrębie siedliska), znajdują kolejne potwierdzenie na stanowisku w Bocieniu. Obiekty 100, 101, 103, uznane za jamy gospodarcze, mają stosunkowo małą zawartość kulturową (pojedyncze krzemienie, niewielka liczba ułamków naczyń ceramicznych). Można przypuszczać, że w trakcie użytkowania domostwa (lub też później, czego nie można wykluczyć) wypełniły się one dowolną, przypadkową treścią geologiczno-kulturową (ziemia z poziomu użytkowego wraz z „wtrętami” w postaci ułamków naczyń i pojedynczych krzemieni). Inny charakter mają dwie jamy uznane za wybierzyska gliny (obiekty 93 i 102). Na podstawie analizy stanowisk z ziemi chełmińskiej można sądzić, że mieszkańcy wczesnoneolitycznych osad celowo porządkowali swoje otoczenie, zaś jako miejsca gromadzenia odpadków często wykorzystywali zagłębienia w ziemi, powstałe po wybraniu gliny (w ramach siedliska wykorzystywano tylko niektóre jamy) (Małecka-Kukawka 2001, s. 84–100). Zapewne tak też należy traktować wspomniane obiekty, w których poza znacznie liczniejszymi krzemieniami odkryto dużą liczbę ułamków naczyń oraz kości zwierzęce, co dobitnie wskazuje na śmietnikowy charakter obu jam.

Tabela 4. Bocięń, gm. Chełmża, stanowisko 5. Domostwo II – określenia morfologiczne, surowcowe i funkcjonalne materiałów krzemiennych

Lp.	Obiekt	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
1	93	II; fragment piętkowy wióra, całkowicie negatywowo, piętką przygotowana; nb	bez śladów używania
2	93	III; odłupek, całkowicie negatywowo, piętką nie przygotowana; cz	bez śladów używania
3	93	III; odłupek, częściowo degrosisazowy, piętką przygotowana; cz	skrobacz do drewna; ryc. 3: 10
4	93	III; odłupek łuszczeniowy, całkowicie negatywowo, piętką punktowa; nb	bez śladów używania
5	93	III; odłupek łuszczeniowy, całkowicie negatywowo, piętką punktowa; nb	rylec do drewna z dwoma ostrzami; ryc. 4: 6
6	93	III; odłupek techniczny z naprawy odłupni rdzenia, całkowicie negatywowo, piętką nie przygotowana; cz	bez śladów używania
7	93	III. odłupek techniczny z naprawy odłupni rdzenia, całkowicie negatywowo, piętką punktowa; nb	bez śladów używania
8	93	III; odłupek techniczny z naprawy odłupni rdzenia, całkowicie negatywowo, piętką punktowa; nb	bez śladów używania
9	93	III; odłupek techniczny z naprawy pięty rdzenia, całkowicie negatywowo, piętką punktowa; cz	bez śladów używania
10	93	IV; trapez, całkowicie negatywowo; cz	nóż do mięsa; ryc. 6; 11
11	93	IV; skrobacz odłupkowy z wnęką formującą masywne żądło, całkowicie negatywowo, piętką punktowa; cz	skrobacz/wiertło do drewna; ryc. 4: 1
12	93	IV; odłupek retuszowany, całkowicie negatywowo, piętką punktowa; jp	nóż do mięsa/skóry+ skrobacz do skóry; ryc. 3: 9
13	100	III; odłupek, częściowo degrosisazowy, piętką przygotowana; cz	bez śladów używania
14	101	III; odpadek, całkowicie negatywowo; nb	bez śladów używania
15	102	II; wiór z ułamanymi częściami piętkową i wierzchołkową, całkowicie negatywowo; nb	bez śladów używania
16	102	II; fragment piętkowy wióra, całkowicie negatywowo; cz	bez śladów używania
17	102	III; odłupek, częściowo degrosisazowy, piętką punktowa; nb	bez śladów używania

Lp.	Obiekt	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
18	102	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
19	102	III; odłupek techniczny z naprawy odłupni rdzenia, całkowicie negatywowy; nb	bez śladów używania
20	102	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
21	102	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	prawdopodobnie używany (przekłuwacz?)
22	102	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
23	102	III; odpadek, całkowicie negatywowy; po	bez śladów używania
24	102	III; naturalny fragment konkracji; nb	bez śladów używania
25	102	IV; drapacz odłupkowy, częściowo degrosisażowy, pięćka punktowa; prz	ślady używania nieczytelne z powodu przepalenia okazu
26	102	IV; drapacz odłupkowy, częściowo degrosisażowy, pięćka przygotowana; nb	skrobacz do skóry; ryc. 4: 5
27	102	IV; rylec klinowy z odpadka rylcowczego, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
28	102	półtylczak wiórowy, całkowicie negatywowy; nb	bez śladów używania
29	102	IV; półtylczak wiórowy, całkowicie negatywowy; nb	skrobacz do drewna; ryc. 5: 4
30	102	IV; przekłuwacz z retuszem nieciąglym obu krawędzi, całkowicie negatywowy; cz	wiertło do kości/poroża lub twardego drewna; ryc. 3: 8
31	103	III; odłupek, całkowicie degrosisażowy, pięćka punktowa; nb	bez śladów używania
32	103	III; odłupek, częściowo degrosisażowy, pięćka punktowa; nb	bez śladów używania
33	103	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; cz	nóż do mięsa; ryc. 4: 2
34	165	IV; drapacz zdwojony z zatępca wiórowego, całkowicie negatywowy; cz	skrobacz do drewna z dwiema krawędziami pracującymi; ryc. 4: 7
35	165	IV; półtylczak z fragmentu wierzchołkowego wióra, całkowicie negatywowy; cz	skrobacz do skóry+nóż do mięsa/skóry; ryc. 5: 1
36	166	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	rylec do drewna; ryc. 4: 3
37	166	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
38	166	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; nb	bez śladów używania

nb – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany I; po – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany II otoczkowej (krzemień pomorski); cz – krzemień czekoladowy; jp – krzemień jurajski podkrakowski; prz – krzemień przepalony.

Skupisko tzw. południowe

Skupisko znajdowało się w południowo-zachodniej części stanowiska i obejmowało obiekty 67, 69, 72, 74, 79, 81, 82, 83, przy czym dwa z nich – 72 oraz 81 – to najprawdopodobniej pozostałości po półziemiankach (ryc. 2); nie natrafiono na pozostałości mieszkalnych konstrukcji słupowych. Wszystkie obiekty zawierały materiały krzemienne (tab. 5–7), w dwóch (74 i 81) były one najliczniejsze i kwalifikowały je do przeprowadzenia bardziej szczegółowych zabiegów analitycznych (tab. 6, 7).

W opisywanym kompleksie obiektów nie zarejestrowano pozostałości po domostwie w postaci układów dołków posłupowych. Relacje przestrzenne między obiektami, ich wzajemna lokalizacja oraz usytuowanie względem stron świata nie sugerują możliwości istnienia kolejnej, charakterystycznej dla kultury ceramiki wstęgowej rytej budowli mieszkalnej o konstrukcji słupowej (por. uwagi, dotyczące skupiska obiektów 145, 131, 104, 151, 150 i 139 – tu istnieje prawdopodobieństwo istnienia kolejnej konstrukcji mieszkalnej). Z kolei analiza cech stylistycznych fragmentów naczyń z obiektów skupiska wykazała, że z dużym prawdopodobieństwem można je łączyć z pierwszą fazą osadnictwa ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej. Autorzy opracowania wspomnianych materiałów sugerują, że być może to skupisko obiektów spełniało funkcję zaplecza gospodarczego dla kompleksów mieszkalnych.

Przyjmując tę hipotezę za prawdopodobną, postawiono pytanie, czy funkcja zaplecza gospodarczego dla struktur mieszkalnych (domostw I, II, i hipotetycznego III) znajduje odbicie w charakterze materiałów krzemiennych. Należałoby jeszcze zadać pytanie, czym konkretnie, z perspektywy codziennego życia mieszkańców domostw, miałyby być to „zaplecze gospodarcze”, tzn. jakie przeznaczenie miały obiekty, jakie czynności wykonywano w obrębie zaplecza, jaki charakter mają wypełniska tych obiektów? Bogata literatura dotycząca kultury ceramiki wstęgowej rytej w jej całym środkowoeuropejskim zasięgu dostarcza niewielu informacji związanych z poruszaną tu problematyką. W Polsce za najwartościowszą w tym względzie należy bezspornie uznać monografię A. Kulczyckiej-Leciejewiczowej (1997), w której autorka wiele uwagi poświęciła właśnie problemom użytkowania osady ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej w Strachowie, w tym pojedynczym domostwom, zapleczom gospodarczym tych domostw, funkcjom poszczególnych obiektów itd. We wspomnianej pracy autorka

[130]

Tabela 5. Bocień, gm. Chełmża, stanowisko 5. Skupisko obiektów tzw. południowe – określenia morfologiczne, surowcowe i funkcjonalne materiałów krzemianych

Lp.	Obiekt	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
1	67	II; wiór z ułamaną częścią piętkową, częściowo degrosisażowy; cz	bez śladów używania
2	67	III; odłupek, całkowicie negatywowy, piętka przygotowana; cz	bez śladów używania
3	67	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
4	67	IV; drapacz wiórowy, częściowo degrosisażowy; cz	skrobacz do skóry; ryc. 5: 5
5	67	IV; drapacz wiórowy, całkowicie negatywowy; nb	skrobacz do drewna+ +skrobacz/nóż do skóry; ryc. 5: 8
6	67	IV; narzędzie kombinowane: drapacz+półtyłczak, całkowicie negatywowy; nb	wkładka sierpa do zbóż+skrobacz do twardego drewna lub kości/poroża; ryc. 5: 6
7	69*	II; wiór z ułamanymi częściami piętkową i wierzchołkową, całkowicie negatywowy; nb	bez śladów używania
8	69	III; rylczak, całkowicie negatywowy; cz	skrobacz do kamienia lub ceramiki (fragment); ryc. 5: 7
9	69	IV; łuszczeń dwustronny dwubiegunowy; cz	bez śladów używania
10	72	II; fragment wierzchołkowy wióra, częściowo degrosisażowy; cz	prawdopodobnie używany
11	72	III; odłupek, całkowicie negatywowy, piętka przygotowana; cz	bez śladów używania
12	72	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
13	81	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; po	bez śladów używania
14	81	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
15	82	IV; pazur wiórowy, całkowicie negatywowy, piętka przygotowana; nb	bez śladów używania
16	83	III; odłupek techniczny z naprawy odłupni rdzenia, całkowicie negatywowy, piętka przygotowana; nb	bez śladów używania

nb – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany I; po – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany II otoczkowej (krzemień pomorski); cz – krzemień czekoladowy.

*Z obiektu pochodzą także dwie łuski z krzemienia czekoladowego, o średnicy poniżej 10 mm, nie uwzględniane w klasyfikacji.

Tabela 6. Bocien, gm. Chelmsza, stanowisko 5. Obiekt 74* (skupisko tzw. południowe) – określenia morfologiczne, surowcowe i funkcjonalne materiałów krzemiennych

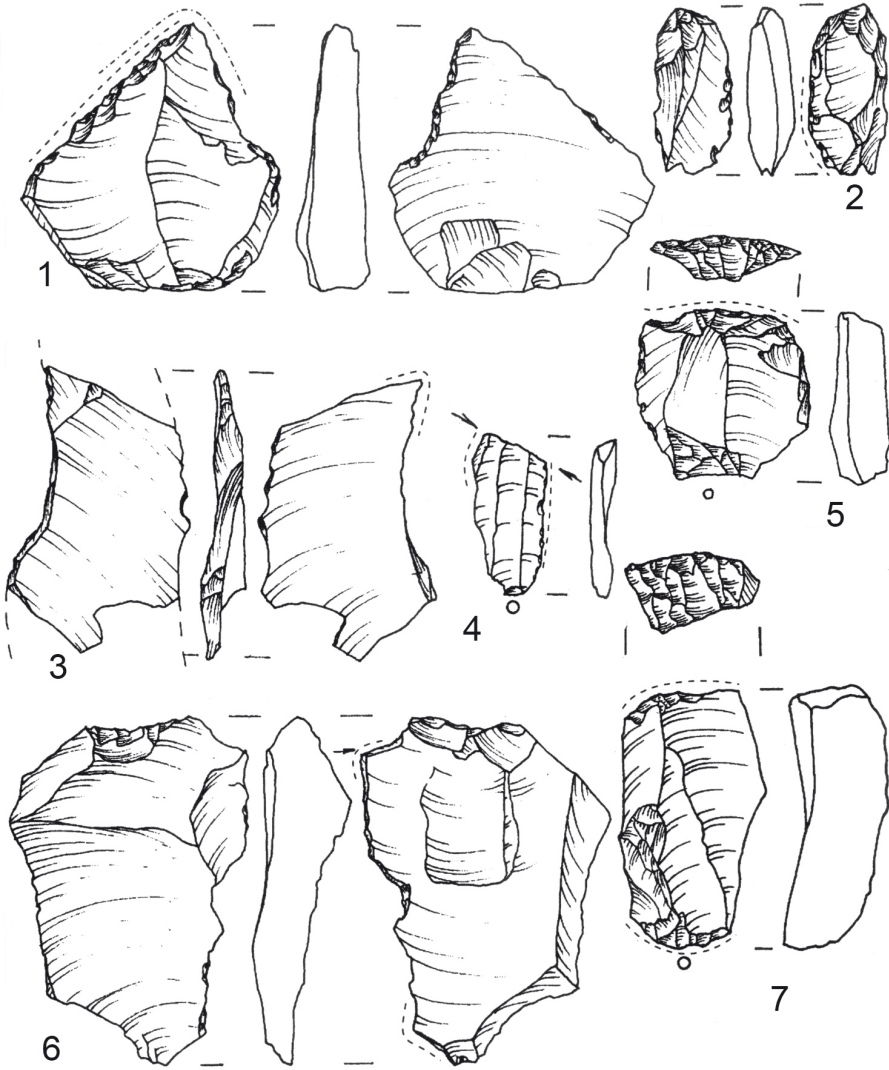
Lp.	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
1	II; wiór z ułamaną częścią wierzchołkową, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; nb	bez śladów używania
2	II; wiór z ułamaną częścią wierzchołkową, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	nóż do mięsa z dwoma ostrzami; ryc. 4: 4
3	II; wiór z ułamaną częścią wierzchołkową, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	nóż do mięsa z jednym ostrzem; ryc. 6: 8
4	II; wiór z ułamaną częścią wierzchołkową, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	rylec do drewna; ryc. 6: 2
5	II; wiór z ułamaną częścią piętkową, całkowicie negatywowy; cz	nóż do skóry+nóż do mięsa; ryc. 5: 14
6	II; zatępiec całkowity, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania; ryc 7: 5
7	II; fragment wierzchołkowy wióra, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
8	II; fragment wierzchołkowy wióra, całkowicie negatywowy; cz	skrobacz do kości/poroża+piłka do kości/poroża, ryc. 7: 2
9	II; fragment wierzchołkowy wióra, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
10	II; fragment środkowy wióra, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
11	II; fragment środkowy wióra, całkowicie negatywowy; no	nóż do mięsa; ryc. 6: 5
12	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	skrobacz do drewna; ryc. 6: 10
13	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	skrobacz do skóry; ryc. 7: 10
14	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	prawdopodobnie używane (skrobacz do drewna?); ryc. 5: 12
15	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	skrobacz do drewna; ryc. 7: 9
16	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania
17	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania
18	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania
19	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania
20	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania

Lp.	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
21	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
22	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
23	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
24	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
25	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
26	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
27	III; odłupek, częściowo degrosisażowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
28	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
29	III; odłupek, częściowo degrosisażowy, pięćka nie przygotowana; cz	bez śladów używania
30	III; odłupek, całkowicie degrosisażowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
31	III; odłupek, całkowicie degrosisażowy, pięćka punktowa; nb	bez śladów używania
32	III; odłupek, całkowicie degrosisażowy, pięćka nie przygotowana; nb	bez śladów używania
33	III; zatępiec odłupkowy, częściowo degrosisażowy, pięćka przygotowana; cz	skrobacz do kości/poroża; ryc. 6: 1
34	III; odłupek techniczny, odbity z odłupni rdzenia, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
35	III; odnawiać, całkowicie negatywowy, pięćka nie przygotowana; cz	bez śladów używania
36	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	prawdopodobnie używany; ryc. 6: 12
37	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
38	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
39	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
40	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
41	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
42	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
43	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
44	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; cz	bez śladów używania
45	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; cz	bez śladów używania
46	III; odpadek, całkowicie degrosisażowy; cz	bez śladów używania
47	III; odpadek, całkowicie negatywowy; nb	bez śladów używania
48	III; odpadek, całkowicie negatywowy; nb	bez śladów używania

Lp.	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
49	III; odpadek, całkowicie negatywowo; nb	bez śladów używania
50	III; odpadek, całkowicie negatywowo; nb	bez śladów używania
51	III; odpadek, całkowicie negatywowo; nb	bez śladów używania
52	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; nb	skrobacz do kości/poroża; ryc. 6: 4
53	III; odpadek, całkowicie degrosisażowy; po	bez śladów używania
54	III; odpadek, całkowicie negatywowo; prz	bez śladów używania
55	IV; drapacz wiórowy, całkowicie negatywowo, pięćka przygotowana; prz	skrobacz do skóry; ryc. 7: 7
56	IV; drapacz wiórowy, całkowicie negatywowo; nb	skrobacz do skóry; ryc. 5: 10
57	IV; drapacz odłupkowy, częściowo degrosisażowy; cz	skrobacz do kości/poroża; ryc. 7: 1
58	IV; drapacz odłupkowy, częściowo degrosisażowy; cz	skrobacz do kości/poroża lub twardego drewna; ryc. 5: 13
59	IV; drapacz wiórowy, całkowicie negatywowo; cz	skrobacz do skóry+nóż do mięsa; ryc. 6: 9
60	IV; drapacz odłupkowy, całkowicie negatywowo; cz	skrobacz do skóry; ryc. 6: 7
61	IV; drapacz zdwojony; cz	skrobacz do skóry z dwiema krawędziami pracującymi; ryc. 7: 6
62	IV; półtylczak wiórowy, całkowicie negatywowo; jp	wkładka sierpa do zbóż; ryc. 5: 9
63	IV; półtylczak wiórowy, całkowicie negatywowo; cz	skrobacz do kości/poroża, piłka do kości/poroża; ryc. 7: 3
64	IV; półtylczak wiórowy, całkowicie negatywowo; cz	skrobacz do skóry, nóż do skóry z dwiema krawędziami pracującymi; ryc. 5: 11
65	IV; fragment półtylczaka, całkowicie negatywowo; cz	skrobacz do drewna; ryc. 5: 2
66	IV; półtylczak odłupkowy, częściowo degrosisażowy; cz	wkładka sierpa do zbóż; ryc. 6: 3
67	IV; przekłuwacz wiórowy, całkowicie negatywowo; cz	wiertło do kości/poroża, wkładka sierpa do zbóż; ryc. 6: 6
68	IV; trapez, całkowicie negatywowo; cz	grot strzały; ryc. 5: 3
69	IV; wiór retuszowany, całkowicie negatywowo; cz	skrobacz do kości/poroża; ryc. 7: 8

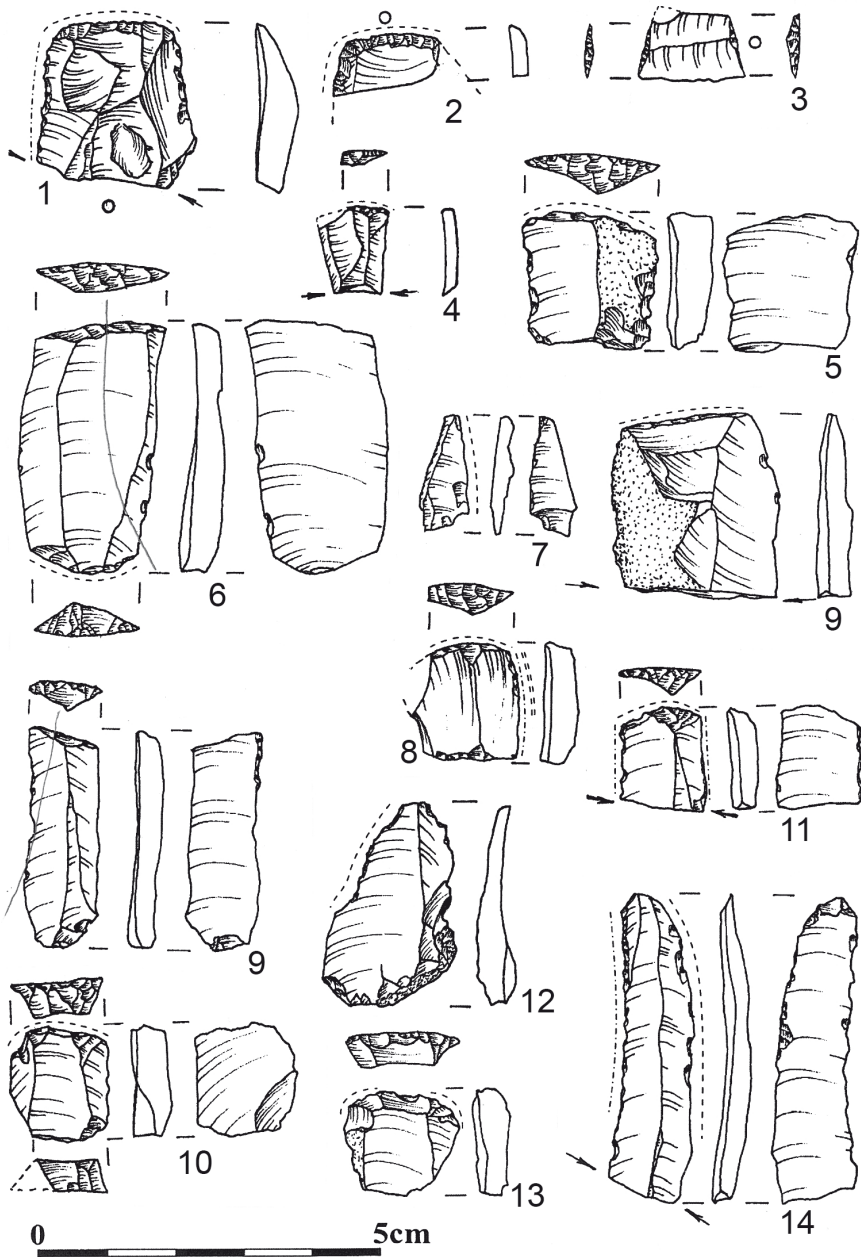
nb – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany I; po – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany II otoczkowej (krzemień pomorski); cz – krzemień czekoladowy; jp – krzemień jurajski, podkrakowski; no – krzemień nieokreślony; prz – krzemień przepalony.

* Z obiektu pochodzi jedna łuska z krzemienia narzutowego bałtyckiego odmiany I, o średnicy poniżej 10 mm, nie uwzględniona w klasyfikacji.

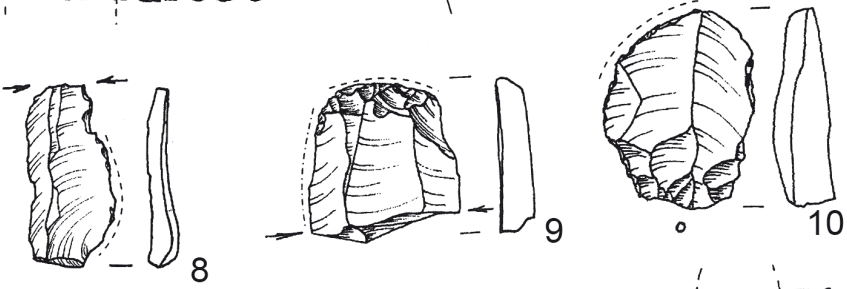
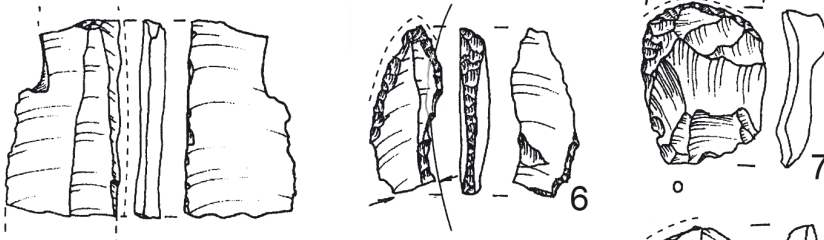
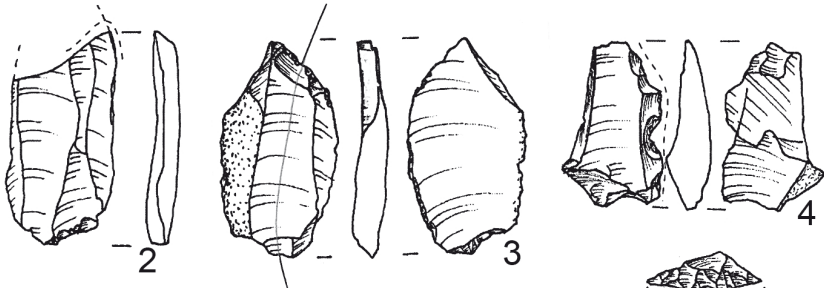
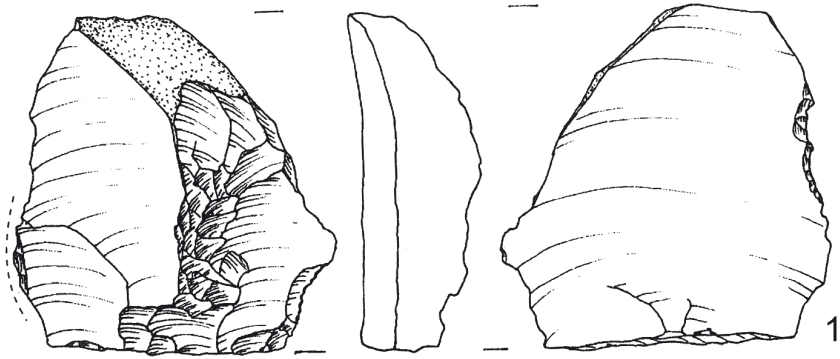
0 5cm

- Ryc. 4. Bociń, gm. Chełmża, stanowisko 5. Wybór narzędzi krzemiennych: 1 – skrobacz do drewna, wiertło do drewna; 2 – nóż do mięsa; 3 – rylec do drewna; 4 – nóż do mięsa z dwiema krawędziami pracującymi; 5 – skrobacz do skóry; 6 – rylec do drewna z dwoma ostrzami; 7 – skrobacz do drewna z dwiema krawędziami pracującymi; 1–4, 6 – krzemień czekoladowy; 5, 7 – krzemień narzutowy bałtycki (rys. M. Sudół)
- Fig. 4. Bociń, Chełmża commune, site 5. Flint tools selection: 1 – wood scraper, wood borer; 2 – meat knife; 3 – wood burin; 4 – meat knife with two working edges; 5 – scraper for hide; 6 – wood burin with two working edges; 7 – wood scraper with two working edges; 1–4, 6 – chocolate flint; 5, 7 – erratic Baltic flint (drawing by M. Sudół)

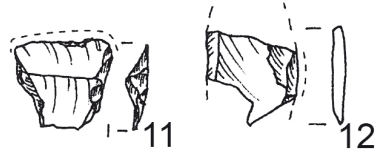

Ryc. 5. Bocięń, gm. Chełmża, stanowisko 5. Wybór narzędzi krzemiennych: 1 – skrobacz do skóry+nóż do mięsa/skóry; 2, 4 – skrobacz do drewna; 3 – grot strzały; 5, 10 – skrobacz do skóry; 6 – wkładka sierpa do zbóż+skrobacz do twardego drewna/kości/poroża; 7 – skrobacz do kamienia lub ceramiki; 8 – skrobacz do drewna+skrobacz/nóż do skóry; 9 – wkładka sierpa do zbóż; 11 – skrobacz do skóry, nóż do skóry z dwiema krawędziami pracującymi; 12 – prawdopodobnie używane; 13 – skrobacz do twardego drewna/kości/poroża; 14 – nóż do mięsa/skóry; 1–3, 5, 7, 11–14 – krzemień czekoladowy; 9 – krzemień jurajski podkrakowski; 4, 6, 8, 10 – krzemień narzutowy bałtycki (rys. M. Sudoł)

Fig. 5. Bocięń, Chełmża commune, site 5. Flint tools selection: 1 – scraper for hide+meat/hide knife; 2, 4 – wood scraper; 3 – arrow head; 5, 10 – scraper for hide; 6 – cereal sickle insert+scraper for hard wood/bone/antler; 7 – scraper for stone or ceramics; 8 – wood scraper+scraper/knife for hide; 9 – cereal sickle insert; 11 – scraper for hide, hide knife with two working edges; 12 – probably used; 13 – scraper for hard wood/bone/antler; 14 – knife for meat/hide; 1–3, 5, 7, 11–14 – chocolate flint; 9 – Jurassic Cracow flint; 4, 6, 8, 10 – erratic Baltic flint (drawing by M. Sudoł)

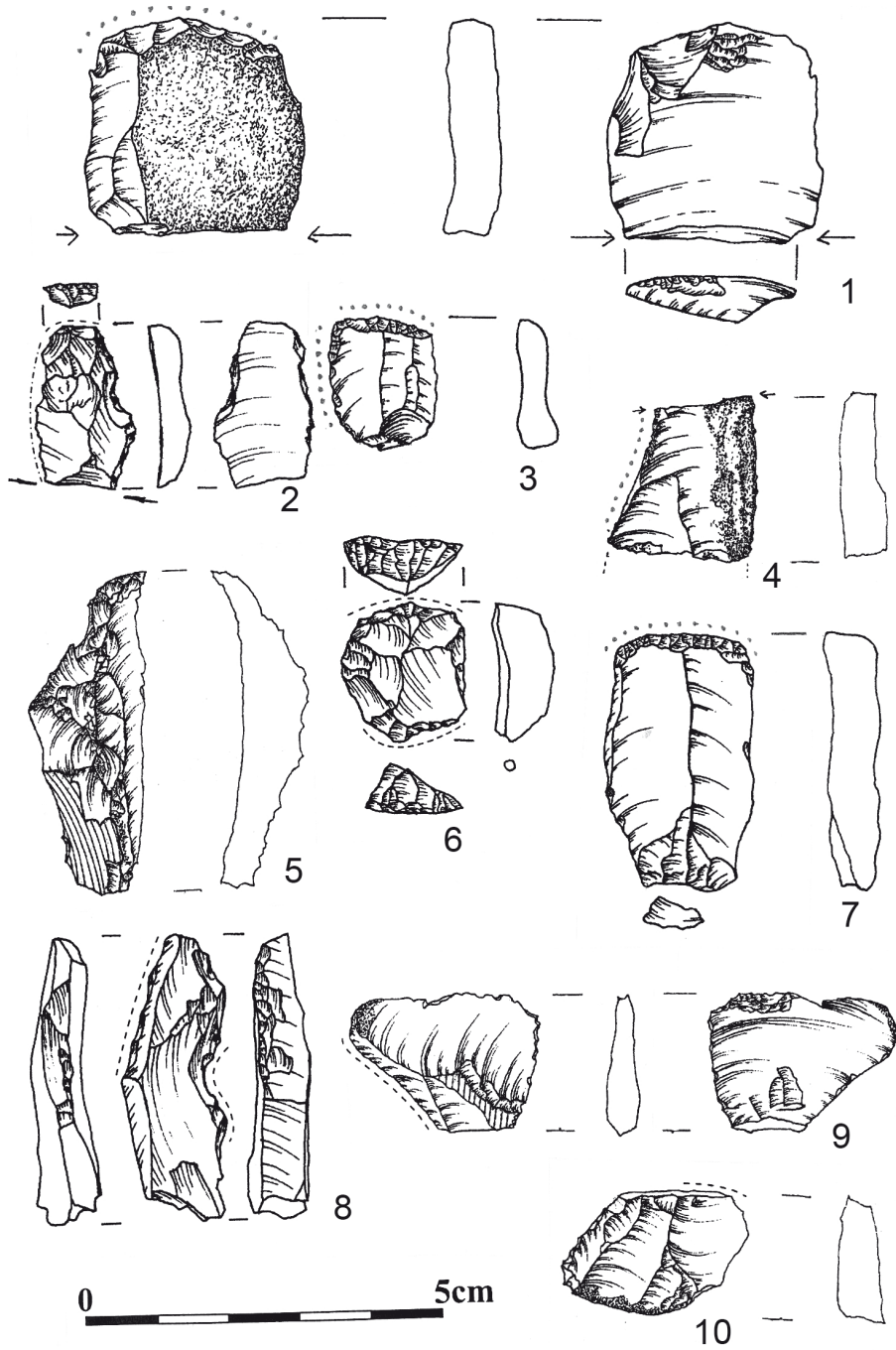

0 5cm

Ryc. 6. Bocień, gm. Chełmża, stanowisko 5. Wybór narzędzi krzemiennych: 1, 4 – skrobacz do kości/poroża; 2 – rylec do drewna; 3 – wkładka sierpa do zbóż; 5 – nóż do mięsa; 6 – wiertło do kości/poroża+wkładka sierpa do zbóż; 7 – skrobacz do skóry; 8 – nóż do mięsa; 9 – skrobacz do skóry+nóż do mięsa, 10 – skrobacz do drewna, 11 – nóż do mięsa, 12 – prawdopodobnie używany; 1–3, 6–12 – krzemień czekoladowy; 4 – krzemień narzutowy bałtycki; 5 – surowiec nieokreślony (rys. M. Sudoł)

Fig. 6. Bocień, Chełmża commune, site 5. Flint tools selection: 1, 4 – bone/antler scraper; 2 – wood burin; 3 – cereal sickle insert; 5 – meat knife; 6 – borer for bone/antler+cereal sickle insert; 7 – hide scraper; 8 – meat knife; 9 – hide scraper+meat knife; 10 – wood scraper; 11 – meat knife; 12 – probably used; 1–3, 6–12 – chocolate flint; 4 – erratic Baltic flint; 5 – undefined raw material (drawing by M. Sudoł)

Ryc. 7. Bociń, gm. Chełmża, stanowisko 5. Wybór wytworów krzemiennych: 1, 8 – skrobacz do kości/poroża; 2, 3 – skrobacz do kości/poroża+piłka do kości/poroża; 4 – nóż do mięsa; 5 – bez śladów używania; 6 – skrobacz do skóry z dwiema krawędziami pracującymi; 9 – skrobacz do drewna; 7, 10 – skrobacz do skóry; 1-6, 8-10 – krzemień czekoladowy; 7 – przepalony (rys. M. Sudoł)

Fig. 7. Bociń, Chełmża commune, site 5. Flint products selection: 1, 8 – scraper for bone/antler; 2, 3 – scraper for bone/antler+bone/antler saw; 4 – meat knife; 5 – no traces of usage; 6 – hide scraper with two working edges; 9 – wood scraper; 7, 10 – hide scraper; 1-6, 8-10 – chocolate flint; 7 – burned flint (drawing by M. Sudoł)

stwierdza, że „Większość odkrytych jam powstała, jak się zdaje, wskutek wybierania gliny dla różnych potrzeb budowlanych, garncarskich i innych. To tłumaczy nieregularność kształtów i den. Tego rodzaju gliniankami były z pewnością, jak we wszystkich osadach ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej, doły przyścienne chat. Wydaje się jednak, że również pozostałe obiekty powstawały przeważnie z podobnych przyczyn. [...] Większość glinianek była wtórnie w rozmaity sposób wykorzystywana. We wszystkich przydomowych jamach, jak i w wielu innych znajdowały się paleniska i piece. Jamy te były miejscem codziennych zajęć mieszkańców gospodarstw, w tym również ich różnorodnej wytwórczości. Świadczą o tym fragmenty znajdowanego w nich inwentarza ruchomego – kamiennych żaren i rozcieraczy, podkładek do wygładzania powierzchni wyrobów z twardych tworzyw oraz innych narzędzi i odpadków powstałych przy wykonywaniu rozmaitych wyrobów” (Kulczyka-Leciejewiczowa 1997, s. 118). W świetle ustaleń cytowanej autorki hipoteza o funkcji skupiska tzw. południowego jako zaplecza gospodarczego domów o konstrukcji słupowej staje się wysoce prawdopodobna. Na podstawie sugestii autorów opracowania materiałów ceramicznych z omawianego stanowiska (Gurtowski, Gleński, Siewiaryn 2006), uwzględniając inny (poza fragmentami naczyń ceramicznych) materiał źródłowy, można uznać to skupisko za miejsce działań związanych z różnymi czynnościami gospodarczymi mieszkańców domostw. Większość wyrobów kamiennych (żarna, rozcieracze, osełka, tłuk itp.) pochodzi z obiektów 67, 69, 74, 79 czyli z wchodzących w skład skupiska tzw. południowego. Pozostałe, pojedyncze egzemplarze (żarna, płyty szlifierskie itp.) odkryto w humusie lub w warstwach kulturowych o niejednorodnym kulturowo i chronologicznie charakterze (por. Pomianowska w tym tomie). Takie nagromadzenie przedmiotów kamiennych w jamach kulturowych z opisywanego skupiska wzmacnia hipotezę o jego przeznaczeniu jako zaplecza gospodarczego. Wśród wymienionych obiektów nie ma palenisk, które zwykle stanowią nieodłączny element towarzyszący osadnictwu ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej. Jedynie wypełnisko obiektu 93 (wiązanego z domostwem II) stanowił piasek wymieszany ze spalenizną, co – być może – świadczy o wspomnianym przeznaczeniu.

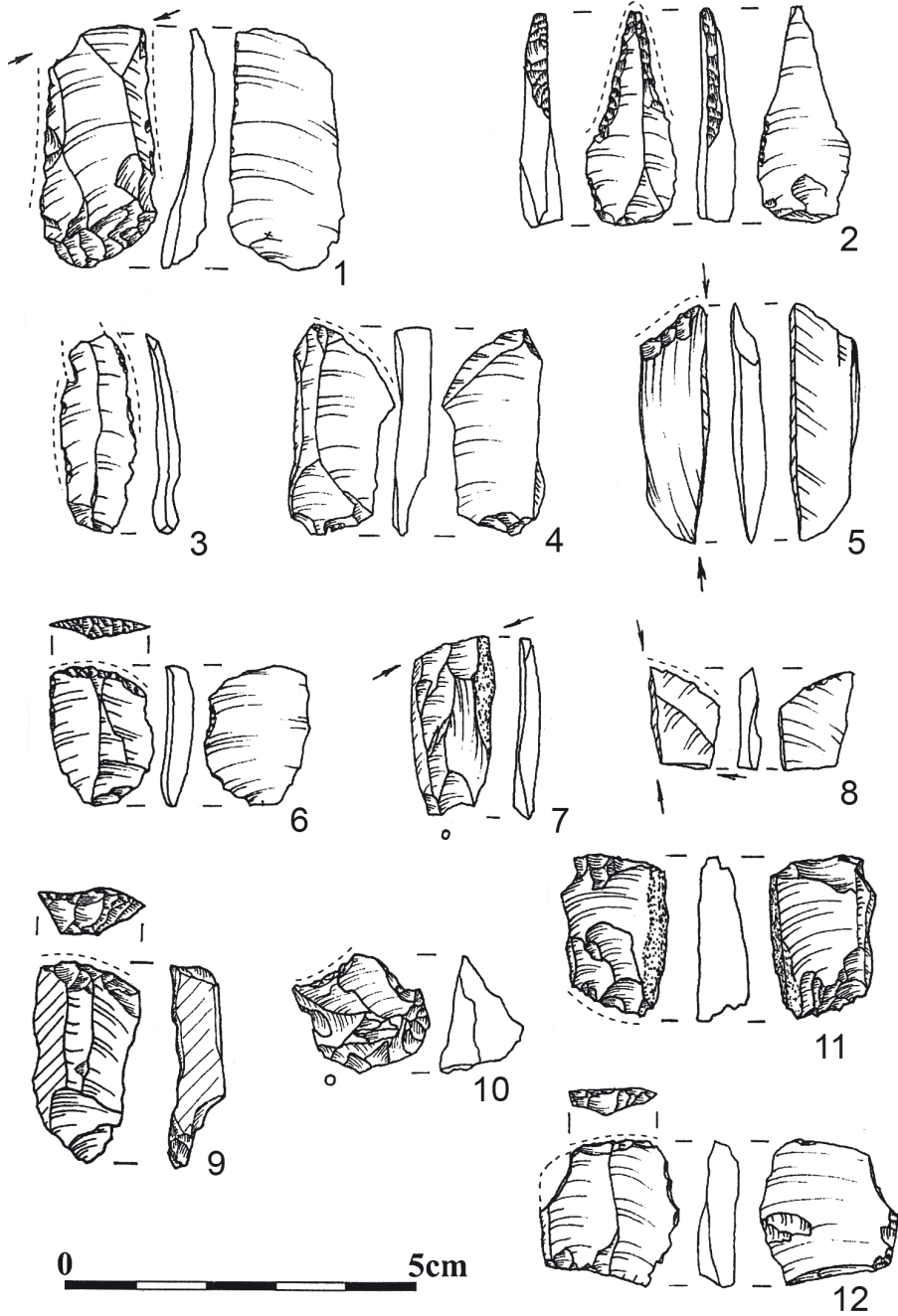
Również z tego skupiska obiektów pochodzi największa liczba szczątków kostnych (zwłaszcza z obiektów 74 – 357 fragmentów i 79 – 79 fragmentów). Daniel Makowiecki, autor analizy archeozoologicznej stwierdził obecność kości z ewidentnymi śladami antropogenicznymi (por. Makowiecki w tym tomie).

Tabela 7. Bocień, gm. Chelmuza, stanowisko 5. Obiekt 79* (skupisko tzw. południowe) – określenia morfologiczne, surowcowe i funkcjonalne materiałów krzemiennych

Lp.	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
1	II; wiór całkowity, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	nóż do mięsa z dwoma ostrzami; ryc. 8: 1
2	II; wiór z ułamaną częścią wierzchołkową, częściowo degrosisazowy, pięćka przygotowana; cz	wkładka sierpa do zbóż; ryc. 8: 7
3	II; wiór z ułamaną częścią wierzchołkową, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	nóż do mięsa z dwoma ostrzami; ryc. 8: 3
4	II; wiór z ułamaną częścią wierzchołkową, częściowo degrosisazowy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania
5	II; wiór techniczny, zdejmujący wierzchołek rdzenia, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; no	bez śladów używania
6	II; wiór techniczny, zdejmujący wierzchołek rdzenia, całkowicie negatywowy, pięćka punktowa; no	skrobacz do skóry; ryc. 8: 4
7	III; odłupek całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania
8	III; odłupek, częściowo degrosisazowy, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
9	III; odłupek całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; no	bez śladów używania
10	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	skrobacz do drewna, (fragment); ryc. 8: 8
11	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
12	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
13	III; odpadek, całkowicie negatywowy; prz	bez śladów używania
14	III; odpadek, całkowicie negatywowy; prz	bez śladów używania
15	III; odpadek, całkowicie negatywowy; prz	bez śladów używania
16	III; odpadek, całkowicie negatywowy; nb	bez śladów używania
17	III; odpadek, całkowicie negatywowy; nb	bez śladów używania
18	III; odpadek, całkowicie negatywowy; po	bez śladów używania
19	III; odpadek, częściowo degrosisazowy; cz	bez śladów używania
20	III; odpadek, częściowo degrosisazowy; cz	bez śladów używania
21	III; odpad rylcowczy, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
22	IV; półtylczak wiórowy, całkowicie negatywowy; cz	prawdopodobnie używany (bez bliższego określenia funkcji); ryc. 8: 6
23	IV; fragment narzędzia retuszowanego, całkowicie negatywowy; cz	skrobacz do kości/poroża; ryc. 8: 5
24	IV; przekłuwacz, całkowicie negatywowy; cz?;	wiertło do drewna; ryc. 8: 2

nb – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany I; po – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany II otoczkowej (krzemień pomorski); cz – krzemień czekoladowy; no – krzemień nie określony; prz – krzemień przepalony.

*Z obiektu pochodzi pięć łusek z krzemienia czekoladowego, o średnicy poniżej 10 mm, nie uwzględnionych w klasyfikacji.

- Ryc. 8. Bociń, gm. Chełmża, stanowisko 5. Wybór narzędzi krzemiennych: 1, 3 – nóż do mięsa z dwoma krawędziami pracującymi; 2 – wiertło do drewna; 4, 9, 12 – skrobacz do skóry; 5, 10 – skrobacz do kości/poroża; 6 – prawdopodobnie używany; 7 – wkładka sierpa do zbóż; 8 – skrobacz do drewna; 11 – dłuto do drewna; 1–3, 5–9, 11 – krzemień czekoladowy; 4 – surowiec nieokreślony; 10, 12 – krzemień narzutowy bałtycki (rys. M. Sudoł)
- Fig. 8. Bociń, Chełmża commune, site 5. Flint tools selections: 1, 3 – meat knife with two working edges; 2 – borer for wood; 4, 9, 12 – hide scraper; 5, 10 – bone/antler scraper; 6 – probably used; 7 – cereal sickle insert; 8 – wood scraper; 11 – wood chisel; 1–3, 5–9, 11 – chocolate flint; 4 – undefined raw material; 10, 12 – erratic Baltic flint (drawing by M. Sudoł)

Funkcję skupiska tzw. południowego jako zaplecza gospodarczego zdają się także potwierdzać materiały krzemienne, które są najliczniejsze wśród wyróżnionych w obrębie stanowiska jednostek funkcjonalnych, bowiem łącznie liczą 117 wyrobów; na szczególną uwagę zasługują zaś obiekty 74 (70 okazów) oraz 79 (29 okazów). Frekwencja grup morfologicznych materiałów krzemianych z obiektu 74 wskazuje, że grupa III (odłupki i odpadki) stanowi około 60% całości inwentarza, co może oznaczać, że w obrębie (czy otoczeniu obiektu) prowadzona była obróbka krzemienia czekoladowego, o czym świadczy obecność odłupków i odpadków z zachowaną powierzchnią korową oraz odłupków technicznych (tab. 6), jak i narzutowego bałtyckiego. Zbliżony udział grup morfologicznych reprezentują materiały z obiektu 79, w którym także najliczniejsze są odłupki i odpadki (15 okazów na 24, oprócz tego odnotowano tu pięć drobnych łusek z krzemienia czekoladowego, które są niewątpliwym świadectwem prowadzenia obróbki tego krzemienia).

Interesujących informacji, związanych z ewentualną funkcją skupiska tzw. południowego dostarcza analiza traseologiczna narzędzi krzemianych. W najliczniejszym inwentarzu z obiektu 74, oprócz wytworów poświadczających obróbkę krzemienia znalazła się także znaczna liczba narzędzi funkcjonalnych. Wśród 69 analizowanych okazów aż 26 (niemal 40%) to narzędzia z określoną funkcją (oraz jednego prawdopodobnie używanego). Z wyników dotychczasowych badań przeprowadzonych dla materiałów krzemianych kultury ceramiki wstęgowej rytej z ziemi chełmińskiej wynika, że narzędzia funkcjonalne stanowią średnio około 25% całości danego inwentarza. Zdarzają się sytuacje, gdy jest ich względnie mało (kilkanaście procent) lub bardzo dużo (ponad 35%) (Małecka-Kukawka 2001, s. 30–50, 84–100). Wyniki analizy funkcjonalnej materiałów z obiektu 74 wskazują, że jest to inwentarz, w którym narzędzia funkcjonalne stanowią najwyższy odsetek wśród znanych dotychczas obiektów kultury ceramiki wstęgowej rytej z ziemi chełmińskiej. W tym miejscu należy zaznaczyć, że tego rodzaju kompleksowych badań, z włączeniem analizy traseologicznej, dla materiałów krzemianych ze stanowisk wspomnianej kultury z ziem polskich dotychczas nie prowadzono, stąd tylko odwołania do ustaleń dla tego obszaru (Małecka-Kukawka 2001, s. 17–21).

Argumentem przemawiającym za tym, że omawiany kompleks obiektów pełnił funkcję zaplecza gospodarczego jest również zestaw narzędzi funkcjonalnych⁴. W najliczniejszym inwentarzu z obiektu 74 wyróżniono cztery na-

⁴ Uwzględniono wszystkie funkcje, jakie pełniły narzędzia, niekiedy bowiem stwierdzano obecność śladów więcej niż jednego przeznaczenia danego narzędzia; są to tzw. narzędzia wielofunkcyjne.

rzędzia związane z drobnymi pracami w drewnie, 10 do obróbki skór, 10 do prac w kości/porożu, sześć noży do mięsa, trzy wkładki sierpów do zbóż oraz jeden grot strzały. Porównując wymieniony zestaw narzędzi z innymi, związanymi z kulturą ceramiki wstęgowej rytej, dla których wykonano analizę traseologiczną, należy stwierdzić, że na omawianym stanowisku wyjątkowo liczne są narzędzia związane z obróbką kości/rogu/poroża. Kategoria ta występuje dość rzadko, z dotychczasowych ustaleń wynika, że wśród przeanalizowanych 1134 krzemieni kultury ceramiki wstęgowej rytej 280 to narzędzia funkcjonalne, w tym zaledwie 18 było związanych z obróbką kości/rogu/poroża (Małecka-Kukawka 2001, s.128, 129). Biorąc pod uwagę obecność 10 narzędzi do obróbki skór zwierzęcych, a także sześciu noży do mięsa, można stwierdzić, że w pobliżu obiektu wykonywano czynności związane z dzieleniem tusz zwierzęcych, oddzielaniem mięsa od kości, wyprawianiem skór, oczyszczaniem kości z resztek mięsa i ścięgien, a więc prace, które można zaliczyć do czynności „brudnych”, wykonywanych w oddaleniu od domostwa.

W obiekcie 79 znalazło się siedem narzędzi funkcjonalnych (w tym dwa, które mają dwie krawędzie pracujące, czyli użyto ich do wykonania więcej niż jednej czynności) związanych z cięciem mięsa (cztery), oczyszczaniem kości (jedna), wyprawianiem skóry (jedna), pracami w drewnie (dwie) oraz żęciem zbóż (jedna). Ten skromny zestaw dobrze koresponduje z dużo liczniejszymi materiałami z obiektu 74, z przewagą wytworów związanych z cięciem mięsa, obróbką skór i kości nad pozostałymi. Stwierdzone w wyniku analizy archeozoologicznej nacięcia na kościach, interpretowane jako ślady filetowania, wraz z dużą liczbą krzemiennych narzędzi do obróbki kości i cięcia mięsa, potwierdzają funkcję sugerowaną dla skupiska tzw. południowego.

Warto zwrócić uwagę na obecność kilku wkładek sierpów do zbóż. Przyjmując hipotezę, że tzw. południowe skupisko obiektów stanowiło zaplecze gospodarcze, w otoczeniu którego wykonywano rozmaite czynności związane z codziennym życiem, łatwo wytłumaczyć ich obecność; są one silnie zużyte, z doskonale widocznym (nawet bez mikroskopu) wyświeceniem. Zapewne w tym miejscu dokonywano napraw sierpów, polegających na zastąpieniu stępionych wkładek nowymi, być może też robiono nowe egzemplarze, tzn. drewniane oprawy, zbrojone wkładkami krzemiennymi. Wykonywanie drewnianych opraw może potwierdzać obecność narzędzi do drobnych prac – skrobaczy oraz rylców do drewna, stwierdzonych dzięki analizie traseologicznej.

Podsumowując, analiza materiałów krzemiennych, zwłaszcza traseologiczna, potwierdza przypuszczenie, że tzw. południowe skupisko obiektów

mogło być zapleczem gospodarczym domostw, związanych z najstarszym osadnictwem ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej na stanowisku w Bocieniu.

Skupisko tzw. południowo-zachodnie

Kolejne skupisko obiektów odsłonięto na południowy zachód od omówionego wyżej (ryc. 2); w jego obrębie znalazły się cztery glinianki (wybie-rzyska gliny) o prostokątnych zarysach. Zawartość kulturowa, zarówno jeśli chodzi o ułamki naczyń, jak i materiały krzemienne, jest wyjątkowo uboga (tab. 1, 8).

Tabela 8. Bocień, gm. Chełmża, stanowisko 5. Skupisko tzw. południowo-zachodnie – określenia morfologiczne, surowcowe i funkcjonalne materiałów krzemienych

Lp.	Obiekt	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
1	88	IV; drapacz wiórowy, całkowicie negatywowo; cz	skrobacz do skóry; ryc. 8: 9
2	89	III; odłupek, całkowicie negatywowo, piętka punktowa; cz	bez śladów używania
3	89	III; odłupek łuszczeniowy, częściowo degrosisażowy; piętka punktowa, cz	dłuto do drewna; ryc. 8: 11
4	90	III; odłupek, całkowicie degrosisażowy, piętka przygotowana; nb	bez śladów używania
5	91	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; nb	bez śladów używania

nb – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany I; cz – krzemień czekoladowy.

Z uwagi na śladową obecność materiałów krzemienych w omawianym skupisku obiektów, a także ich charakter należy sądzić, że poza dostarczeniem gliny nie pełniły żadnej innej funkcji. Biorąc pod uwagę ich oddalenie od domostw, czyli strefy intensywnie użytkowanej przez mieszkańców osady, można wytłumaczyć, dlaczego nie zostały wykorzystane jako miejsca odpadowe. Z dotychczasowej wiedzy jaką dysponujemy w odniesieniu do kultury ceramiki wstęgowej rytej wynika, że mieszkańcy osad na miejsca śmietniskowe wybierali obiekty, znajdujące się w strefie wzmożonej codziennej aktywności (Małecka-Kukawka 2001). Pojedyncze egzemplarze znalezione we wspomnianych obiektach zapewne trafiły do nich w trakcie procesów naturalnych, powodujących wypełnianie się obiektów.

II faza zasiedlenia

Druga faza zasiedlenia odpowiada (przede wszystkim ze względu na cechy stylistyczne materiału ceramicznego) III fazie rozwoju kultury ceramiki wstęgowej rytej na ziemi chełmińskiej. Przyporządkowano do niej obiekty 131, 139, 140, 145, 151 oraz ewentualnie (z uwagi na lokalizację) obiekt 104. Ich zawartość kulturowa oraz zarysy sugerują, że wszystkie prawdopodobnie pełniły funkcję jam odpadkowych (śmietników). Lokalizacja oraz wzajemne relacje wskazują, że pierwotnie były to glinianki, towarzyszące konstrukcji mieszkalnej, której ślady się nie zachowały. Po wybraniu gliny służyły jako miejsca składania rozmaitych odpadków, zarówno nieorganicznych, jak i organicznych, o czym świadczy znaczna liczba ułamków naczyń ceramicznych, a przede wszystkim dość liczne kości zwierzęce. Zapewne podobne przeznaczenie miał obiekt 145, mimo względnie sporej – w porównaniu z innymi obiektami – liczby wyrobów krzemiennych. Być może był on intensywniej (lub dłużej) użytkowany, na co wskazuje największa, wśród obiektów łączonych z drugą fazą zasiedlenia stanowiska, liczba wszystkich kategorii źródeł (w tym także największa liczba kości zwierzęcych). Analiza składu surowcowego materiałów krzemiennych (14 z krzemienia czekoladowego, 10 z krzemienia narzutowego bałtyckiego, jeden nie określony), kategorii morfologicznych (fragmenty wiórów, odłupki, odpadki, kilka narzędzi, w tym jedno zachowane fragmentarycznie) oraz zróżnicowanie funkcji narzędzi (narzędzia do obróbki drewna, kości/rogu, skóry, nóż do mięsa) również potwierdzają odpadkowy charakter omawianego obiektu (tab. 9, 10).

Tabela 9. Bocień, gm. Chełmża, stanowisko 5. Obiekty 104, 131, 139, 151 (II faza zasiedlenia stanowiska) – określenia morfologiczne, surowcowe i funkcjonalne materiałów krzemiennych

Lp.	Obiekt	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
1	104	III; odłupek, całkowicie negatywowo, pięćka punktowa; cz	bez śladów używania
2	104	III; odłupek, całkowicie negatywowo, pięćka punktowa; no	prawdopodobnie używany; ryc. 9: 7
3	104	III; odłupek, całkowicie negatywowo, pięćka punktowa; nb	bez śladów używania
4	104	III; odłupek, całkowicie degrosisażowy, pięćka punktowa; nb	bez śladów używania
5	104	III; odpadek, całkowicie negatywowo; nb	bez śladów używania
6	104	III; odpadek, całkowicie negatywowo; prz	bez śladów używania

Lp.	Obiekt	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
7	104	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; cz	nóż do mięsa; ryc. 7: 4
8	104	III; odpadek częściowo degrosisażowy; nb	bez śladów używania
9	104	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; prz	bez śladów używania
10	104	IV; drapacz odłupkowy, częściowo degrosisażowy; cz	skrobacz do skóry; ryc. 9: 3
11	131	II; wiór z ułamaną częścią piętkową, całkowicie negatywowo; cz	skrobacz do skóry+- nóż do skóry/mięsa z dwoma ostrzami tnącymi; ryc. 9: 2
12	131	II; fragment piętkowy wióra, częściowo degrosisażowy, piętka punktowa; cz	nóż do mięsa; ryc. 9: 5
13	131	III; odłupek, częściowo degrosisażowy, piętka punktowa; nb	skrobacz do drewna; ryc. 9: 6
14	131	III; odłupek, częściowo degrosisażowy, piętka punktowa; nb	bez śladów używania
15	131	III; zatępiec naturalny, piętka punktowa; nb	bez śladów używania
16	131	III; odpadek całkowicie negatywowo (z łuszczenia), całkowicie negatywowo; nb	bez śladów używania
17	131	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; nb	bez śladów używania
18	131	IV; drapacz (fragment), częściowo degrosisażowy; cz	skrobacz do kości/ poroża+ piłka do kości/ poroża; ryc. 9: 4
19	139	I; szczątkowy rdzeń odłupkowy (wielościąg); cz	bez śladów używania, ryc. 9: 1
20	139	III; odłupek, częściowo degrosisażowy, piętka przygotowana; cz	bez śladów używania
21	139	III; odłupek techniczny z naprawy odłupni rdzenia, całkowicie negatywowo, piętka przygotowana; cz	bez śladów używania
22	139	III; odpadek, całkowicie negatywowo; nb	bez śladów używania
23	139	III; odpadek, całkowicie negatywowo; nb	bez śladów używania
24	139	III; odpadek, całkowicie negatywowo; prz	bez śladów używania
25	139	III; odpadek, całkowicie negatywowo; nb	skrobacz do kości/ poroża; ryc. 8: 10
26	151	I; kongrecja naturalna z negatywami pojedynczych odbić; nb (składanka z dwóch fragmentów)	bez śladów używania
27	151	II; fragment piętkowy wióra, częściowo degrosisażowy, piętka przygotowana; cz	bez śladów używania
28	151	II; fragment piętkowy wióra, całkowicie negatywowo, piętka przygotowana; nb	bez śladów używania

Lp.	Obiekt	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
29	151	II; fragment środkowy wióra, całkowicie negatywowy; cz	nóż do mięsa z dwoma ostrzami
30	151	III; odłupek, całkowicie negatywowy, piętka przygotowana; nb	bez śladów używania
31	151	III; odłupek, całkowicie negatywowy, piętka przygotowana; nb	bez śladów używania
32	151	III; zatępiec odłupkowy, całkowicie negatywowy, piętka przygotowana; nb	bez śladów używania
33	151	III; odnawiaak, całkowicie negatywowy, piętka przygotowana; nb	bez śladów używania
34	151	III; odłupek z naprawy pięty rdzenia, częściowo degrosisazowy; jp?	bez śladów używania
35	151	III; odpadek, częściowo degrosisazowy; nb	bez śladów używania
36	151	III; odpadek, całkowicie negatywowy; nb	bez śladów używania
37	151	III; odpadek, całkowicie negatywowy; nb	bez śladów używania
38	151	IV; drapacz odłupkowy, całkowicie negatywowy; nb	skrobacz do skóry; ryc. 8: 12

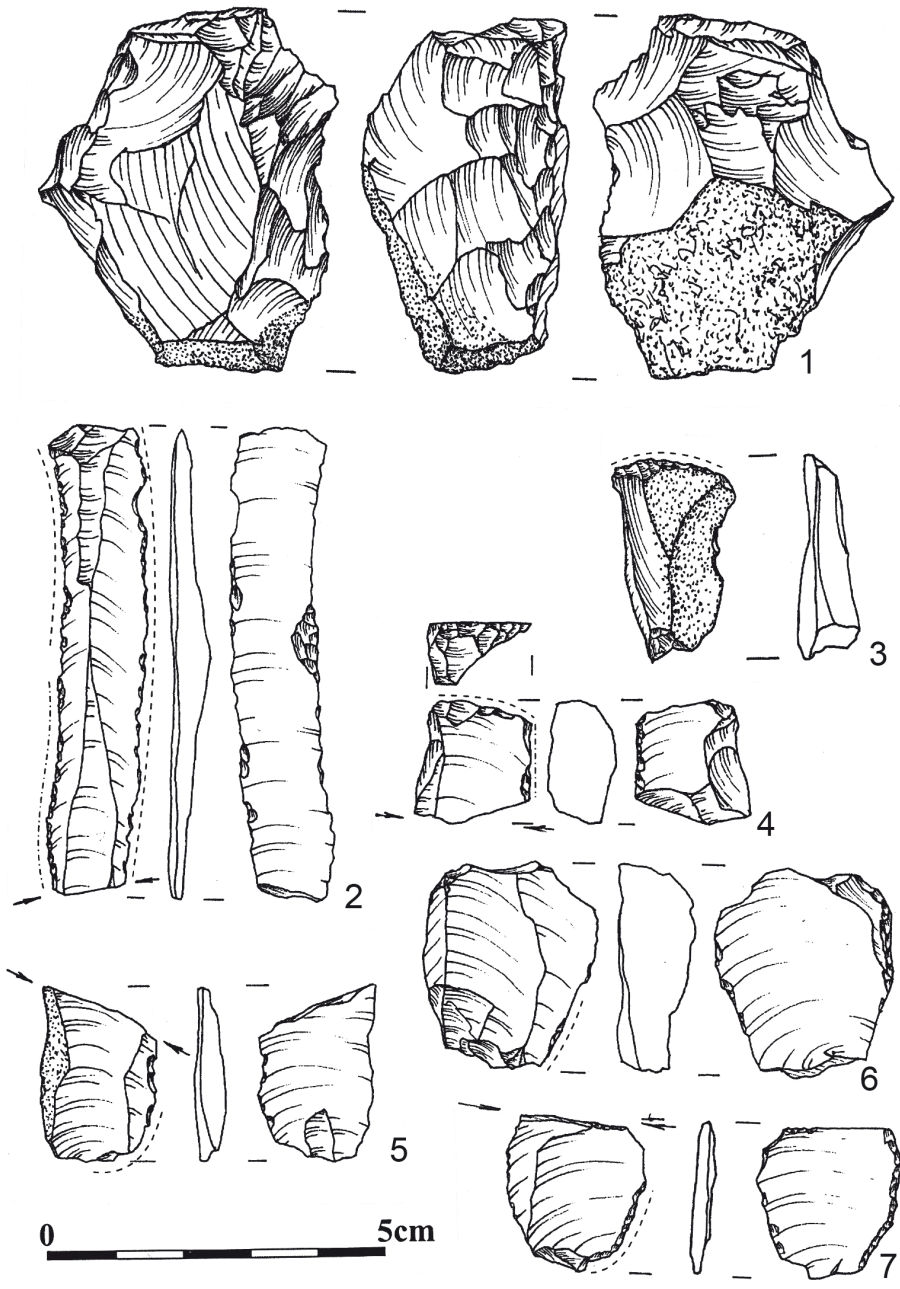
nb – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany I; jp – krzemień jurajski podkarkowski; cz – krzemień czekoladowy; no – krzemień nie określony; prz – krzemień przepalony.

Pozostałe obiekty oraz warstwa II

Poza wyżej omówionymi obiektami, przyporządkowanymi do dwóch faz osadniczych kultury ceramiki wstęgowej rytej, materiały krzemienne wystąpiły także w II warstwie kulturowej, którą uznano za związaną z osadnictwem ludności tej kultury (tzn. za warstwę, powstałą w wyniku współczesnego zniszczenia stropów obiektów kulturowych). Ponadto wyroby krzemienne stwierdzono w dwóch obiektach: 11 i 36, których, z uwagi na nieliczne ułamki naczyń ceramicznych, nie udało się jednoznacznie przyporządkować do wyróżnionych faz zasiedlenia. Z tych względów materiały zostaną zaprezentowane opisowo.

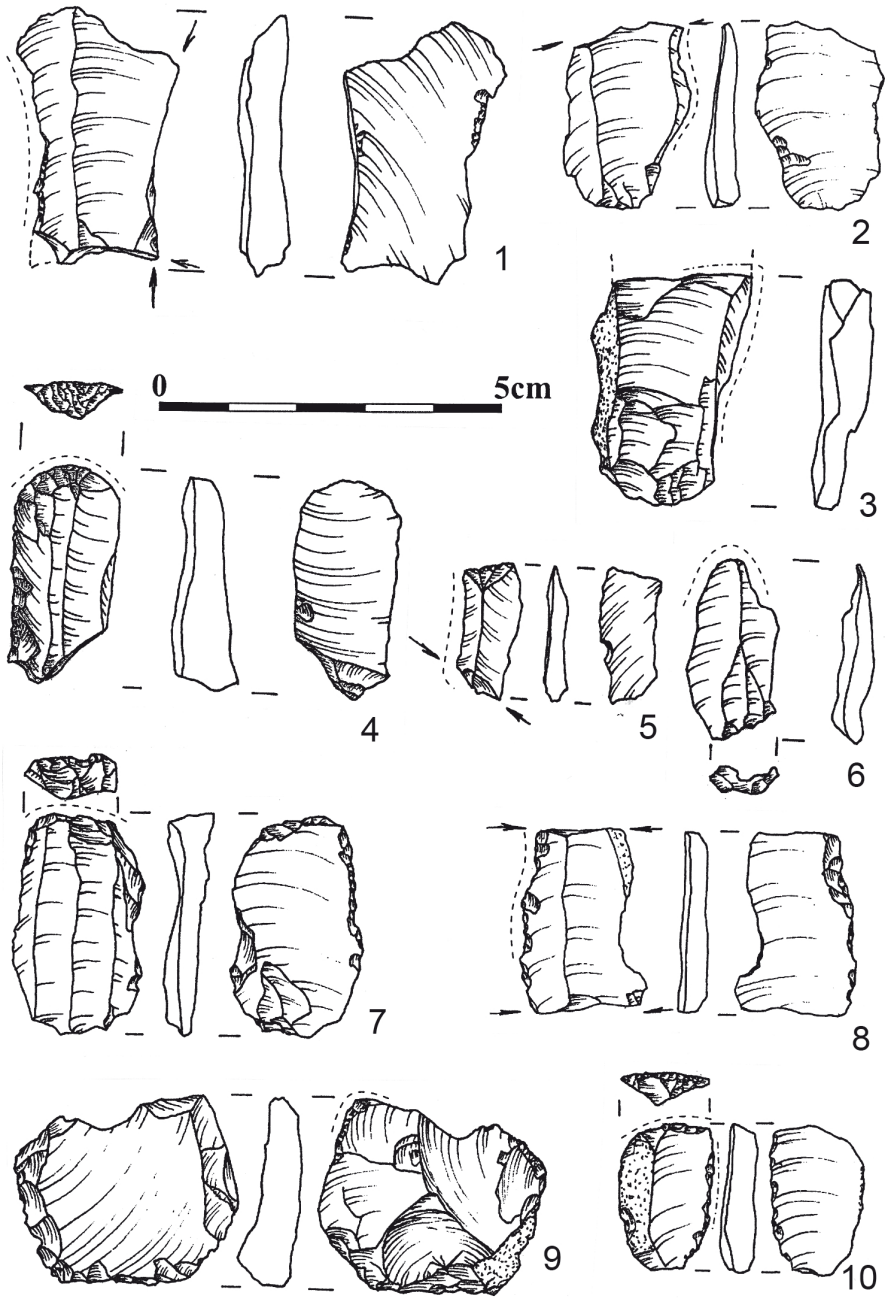
W obiekcie 11 znaleziono jeden odpadek z krzemienia narzutowego bałtyckiego, bez śladów używania, natomiast z obiektu 36 pochodzi jeden zatępiec wiórowy z krzemienia narzutowego bałtyckiego, pełniący funkcję rylca/skrobacza do kości/poroża lub twardego drewna.

W II warstwie kulturowej odkryto dziewięć wyrobów krzemiennych: jeden wiór, pięć odłupków i odpadków, a także trzy narzędzia – drapacz wiórowy z krzemienia czekoladowego, półtylczak także z krzemienia czekoladowego oraz narzędzie wnąkowe z krzemienia pomorskiego. Półtylczak pełnił funkcję

Ryc. 9. Bocięń, gm. Chełmża, stanowisko 5. Wybór narzędzi krzemienych: 1 – szczątkowy rdzeń odłupkowy; 2 – skrobacz do skóry+nóż do skóry z dwoma krawędziami pracującymi; 3 – skrobacz do skóry; 4 – skrobacz do kości/poroża+piłka do kości/poroża; 5 – nóż do mięsa; 6 – skrobacz do drewna; 7 – prawdopodobnie używany; 1-5 – krzemień czekoladowy; 6 – krzemień narzutowy bałtycki; 7 – surowiec nieokreślony (rys. M. Sudół)

Fig. 9. Bocięń, Chełmża commune, site 5. Flint tools selection: 1 – residual sliver core; 2 – hide scraper+hide knife with two working edges; 3 – hide scraper; 4 – bone/antler scraper+bone/antler saw; 5 – meat knife; 6 – wood scraper; 7 – probably used; 1-5 – chocolate flint; 6 – erratic Baltic flint; 7 – undefined raw material (drawing by M. Sudół)

Ryc. 10. Bocięń, gm. Chełmża, stanowisko 5. Wybór narzędzi krzemiennych: 1 – nóż do strugania drewna; 2 – nóż do mięsa; 3 – rylec/skrobacz do drewna; 4 – skrobacz do kości/poroża; 5 – wkładka boczna broni miotanej(?); 6 – rylec do drewna (?); 7 – wkładka sierpa do zbóż+skrobacz do kości/poroża; 8 – nóż do skóry; 9 – rylec do kości/poroża; 10 – skrobacz do drewna+nóż do mięsa; 1–3, 5–10 – krzemień czekoladowy; 4 – surowiec nie określony (rys. M. Sudoł)

Fig. 10. Bocięń, Chełmża commune, site 5. Flint tools selection: 1 – wood whittling knife; 2 – meat knife; 3 – burin/scrapper for wood; 4 – bone/antler scraper; 5 – side insert of throwing weapon(?); 6 – wood burin (?); 7 – cereal sickle insert+bone/antler scraper; 8 – hide knife; 9 – bone/antler burin; 10 – wood scraper+meat knife; 1–3, 5–10 – chocolate flint; 4 – undefined raw material (drawing by M. Sudoł)

skrobacza do drewna oraz prawdopodobnie noża do mięsa (ryc. 10: 10). Na drapaczu stwierdzono obecność śladów dwóch czynności: żęcia zbóż oraz skrobienia kości/poroża (ryc. 10: 7). Także na jednym odłupku z krzemienia czekoladowego widnieją ślady rycia w wymienionym surowcu (ryc. 10: 9).

Tabela 10. Bocień, gm. Chełmża, stanowisko 5. Obiekt 145 (II faza zasiedlenia stanowiska) – określenia morfologiczne, surowcowe i funkcjonalne materiałów krzemiennych

Lp.	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
1	II; wiór z ułamaną częścią wierzchołkową, całkowicie negatywowy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania
2	II; fragment piętkowy wióra, częściowo degrosisażowy, pięćka przygotowana; cz	rylec/skrobacz do drewna; ryc. 10: 3
3	II; fragment piętkowy wióra, całkowicie negatywo- wy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania
4	II; fragment środkowy wióra, częściowo degrosi- sażowy; cz	nóż do skóry; ryc. 10: 8
5	II; zatępiec naturalny, pięćka przygotowana; nb	bez śladów używania
6	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przy- gotowana; cz	nóż do mięsa; ryc. 10: 2
7	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przy- gotowana; cz	rylec do drewna?; ryc. 10: 6
8	III; odłupek, całkowicie degrosisażowy, pięćka przygotowana; cz	bez śladów używania
9	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przy- gotowana; cz	bez śladów używania
10	III; odłupek, częściowo degrosisażowy, pięćka punktowa; nb	bez śladów używania
11	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przy- gotowana; nb	bez śladów używania
12	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka przy- gotowana; Nb	bez śladów używania
13	III; odłupek, całkowicie negatywowy, pięćka nie przygotowana; nb	bez śladów używania
14	III; odłupek z naprawy pięty rdzenia; nb	bez śladów używania
15	III; odłupek z naprawy odłupni rdzenia; nb	bez śladów używania
16	III; odłupek z naprawy odłupni rdzenia; nb	bez śladów używania
17	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	nóż do strugania drewna; ryc. 10: 1
18	III; odpadek, całkowicie negatywowy; cz	bez śladów używania
19	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; cz	bez śladów używania
20	III; odpadek, całkowicie negatywowy; nb	bez śladów używania

Lp.	Grupa morfologiczna; kategoria klasyfikacyjna; surowiec	Funkcja narzędzia
21	III; odpadek częściowo degrosisażowy; nb	bez śladów używania
22	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; nb	bez śladów używania
23	III; odpadek, częściowo degrosisażowy; cz	bez śladów używania
24	IV; drapacz wiórowy, całkowicie negatywowo; no	skrobacz do kości/poroża; ryc. 10: 4
25	IV; półtylczak wiórowy, całkowicie negatywowo; cz	wkładka boczna broni miotanej?; ryc. 10: 5
26	IV; fragment narzędzia łuszczeniowego; cz	bez śladów używania

nb – krzemień narzutowy bałtycki wieku kredowego odmiany I; cz – krzemień czekoladowy; no – krzemień nie określony.

Podsumowanie

Stanowisko w Bocieniu należy uznać za wyjątkowe na ziemi chełmińskiej z uwagi na odkrycie pozostałości po długich domach o konstrukcji słupowej, związanych z osadnictwem ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej. Rozpoznano rozplanowanie wewnętrznej struktury osady, stwierdzono istnienie dwóch faz zasiedlenia stanowiska, odpowiadających II i III fazie osadnictwa ludności kultury ceramiki wstęgowej na ziemi chełmińskiej i na Kujawach.

Analiza materiałów krzemiennych również dostarczyła wielu cennych informacji. Wprawdzie, w porównaniu z innymi, znanymi z ziemi chełmińskiej stanowiskami omawianej kultury, wyroby krzemienne są stosunkowo nieliczne (dla porównania: z czterech obiektów ze stanowisk w Wielkich Radowiskach pochodzi blisko 500 okazów krzemiennych; Małecka-Kukawka 2001, s. 96), jednak niezwykle istotny jest fakt, że można je było przyporządkować do określonych struktur funkcjonalnych w obrębie osady. Struktura analizowanych inwentarzy, ze względu na surowce krzemienne (z przewagą importowanego z południa Polski krzemienia czekoladowego) oraz charakter morfologiczny wyrobów (techniki obróbki krzemienia, zestaw typów narzędzi morfologicznych), nie odbiega od struktury innych znanych inwentarzy krzemiennych kultury ceramiki wstęgowej rytej z Niżu Polskiego.

Za najistotniejsze dane dotyczące osadnictwa najstarszych społeczności rolniczych na ziemi chełmińskiej należy uznać te, związane z kompleksami funkcjonalnymi domostw wraz z ich zapleczem gospodarczym. Najciekawszym spostrzeżeniem, wprost wynikającym z przeprowadzonej analizy traseologicznej, jest stwierdzenie znacznej liczby narzędzi ogólnie związanych z „gospodarką zwierzęcą”. Tzw. południowe skupisko obiektów, oddalone

o 50–60 m od pozostałości domostw, uznane za ich zaplecze gospodarcze, w świetle zestawu narzędzi funkcjonalnych, a także wyników analizy innych kategorii zabytków (kości zwierzęce, wytwory kamienne) jawi się jako miejsce rozmaitych prac związanych z dzieleniem tusz zwierzęcych, ćwiartowaniem mięsa, oczyszczaniem kości, wyprawianiem skór, czyli wzmożonej codziennej aktywności. Te informacje przybliżają niektóre zachowania grup ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej; mieszkańcy osady na swój sposób byli racjonalni, porządkowali otoczenie, wybierając na „śmietniki” niektóre, wcześniej wykopane przez siebie jamy. Pewne „brudne” czynności, jak ćwiartowanie tusz zwierzęcych, oddzielanie skóry i kości od mięsa, wykonywano w znacznym oddaleniu od domostw, zapewne niepotrzebne pozostałości organiczne wyrzucano do jam tworzących zaplecze gospodarcze domostw. Możliwość stwierdzenia zróżnicowania funkcjonalnego przestrzeni (w postaci miejsc o szczególnym przeznaczeniu gospodarczym) w obrębie osady niewątpliwie stanowi o znacznej wartości stanowiska w Bocieniu w rozpoznaniu charakteru osadnictwa ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej na ziemi chełmińskiej.

LITERATURA

- Bienias D.
2006 *Charakterystyka fizjograficzna stanowiska*, [w:] *Opracowanie*, s. 8–9.
- Gurtowski P., Gleński G., Siewiaryn M.
2006 *Kultura ceramiki wstęgowej rytej*, [w:] *Opracowanie*, s. 69–108.
- Korobkova G. F.
1999 *Narzędzia w pradziejach. Podstawy badania funkcji metodą traseologiczną*, Toruń.
- Dzieduszycka-Machnikowa A., Lech J.
1976 *Neolityczne zespoły pracowniane z kopalni krzemienia w Śląsku*, Wrocław.
- Kulczycka-Leciejewiczowa A.
1997 *Strachów, osiedla neolitycznych rolników na Śląsku*, Wrocław.
- Małecka-Kukawka J.
1992 *Krzemieniarstwo społeczności wczesnorolniczych ziemi chełmińskiej (2 połowa VI–IV tysiąclecie p.n.e.)*, Toruń.
2001 *Między formą a funkcją. Traseologia neolitycznych zabytków krzemienianych z ziemi chełmińskiej*, Toruń.
2008 *O mezolicie, neolicie i krzemieniu czekoladowym*, [w:] *Krzemień czekoladowy w pradziejach, Studia nad gospodarką surowcami krzemieniami w pradziejach*, t. 7, red. W. Borkowski i in., Warszawa–Lublin, s. 185–202.

Osipowicz G.

2010 *Narzędzia krzemienne w epoce kamienia na ziemi chełmińskiej. Studium traseologiczne*, Toruń.

Opracowanie

2006 *Opracowanie wyników ratowniczych badań archeologicznych przeprowadzonych na odcinku A1 planowanej autostrady w woj. kujawsko-pomorskim (b. woj. toruńskie), Bocięń, gm. Chełmża, stanowisko 5, t. 1, maszynopis w archiwum Zespołu do Badań Autostrady A1; Instytutu Archeologii UMK, Toruń.*

TRACEOLOGY IN STUDIES OF THE FLINT INDUSTRY OF THE
OLDEST FARMING COMMUNITIES IN THE POLISH LOWLANDS.
FLINT MATERIAL OF THE LINEAR BAND POTTERY CULTURE
FROM SITE 5 IN BOCIĘŃ, CHEŁMŻA COMMUNE,
KUYAVIAN-POMERANIAN VOIVODESHIP

Summary

The multicultural site 5 in Bocięń was discovered in 1996 during a surface survey conducted in association with a planned construction of the A1 motorway. The excavations of the site were carried out in 1999.

The analysis of cultural strata, archaeological features' spatial relationship and functions as well as that of ceramic material showed that in case of the earliest settlement horizon associated with Linear Band Pottery culture there are at least two phases of occupation. These are linked with phases II and III of the culture's development in Kuyavia and Chełmno Land. Remnants of two long houses of timber post construction along with functionally associated features were assigned to phase II. In addition two more feature concentrations were also linked with this phase. The first household is composed of an assemblage of postholes (house no. 1) and features: 108, 117, 119, 152, 153, the second household is another relict of a post construction longhouse along with features: 93, 100, 101, 102, 103, 105, 165, 166. Concentrations of features not related to buildings were defined as the southern concentration (features: 67, 69, 72, 74, 79, 81, 82, 83) and the south-western concentration (features: 88, 89, 90, 91).

A later phase of occupation of the settlement is stylistically associated with phase III of Linear Band Pottery culture's development in Chełmno Land represented by features: 104, 131, 139, 140, 145, 151.

The vast majority of the flint material is related to the Early Neolithic settlement of the Linear Band Pottery culture (of a total of 305 flint objects 240 come from features associated with this culture and 9 more come from the likewise linked layer II). Other flint objects came from topsoil and cultural layer I (of a multicultural character) and from few features of younger dating. Further analyses (morphological,

source material, and traceological) were conducted on material classified as Linear Band Pottery culture related.

The analysis of flint material provided valuable data. Although, in comparison to other sites of this culture known from Chełmno Land the flint products are relatively few, it is extremely important that they can be assigned to specific features (functional structures) within the settlement. Considering the source material used (predominantly chocolate flint imported from southern regions of Poland) and products' morphologic character (flint working techniques and the set of morphological tool forms), the structure of the analysed inventory does not differ much from that of other known Linear Band Pottery culture site flint inventories of the Polish Plain.

The most important data on the oldest settlement of an agricultural community in Chełmno Land is related to the complexes of houses along with associated functional structure. The most interesting observation arising directly from the traceological analysis is that there is a large number of tools related to the „animal economy”. The „southern” concentration of features, located some 50–60 meters from buildings' relics, was recognized as the buildings' economic background area. According to a set of functional tools uncovered there, as well as the analysis results of the other categories of objects (animal bones, stone artifacts) this location seems to be a place associated with various types of work related to sharing of animal carcasses, cutting meat, cleaning the bones and tanning animal skins, meaning an intensive every day activities. This information allow us to interpret some of the behavioural patterns of the Linear Band Pottery people; the villagers were rational in their own way, they kept their surroundings clean, garbage was deposited in selected, earlier prepared pits. Some „dirty” activities, such as quartering of animal carcasses, separating skin and meat from bones, were conducted in a considerable distance from houses, unnecessary organic residues was probably thrown into pits forming the economic background area of the houses. Possibility to determine the functional differentiation of space within the settlement (in the form of specific utilitarian functions) shows us the importance of the site 5 in Bocień; allowing recognition of the character of the Linear Band Pottery people's presence in Chełmno Land.

*Translated by
Ewa Józefowicz*